

Lukkasu

No. 16/2013

Hubert, ystävä, Robert, poika jolla näkyy napa on Ron

Tietoja sukuseurasta:

Lukkaristen sukuseura ry perustettiin Iisalmessa vuonna 1994. Nimenmuutos Lukkarinen-Lukkari sukuseura ry:ksi tehtiin vuonna 1999.

www.lukkarinen-lukkari.fi

Sivuston ylläpitäjä: Jaana Lukkari
puh. 040-5827684, jaana.sk.lukkari@luukku.com

Pidetyt sukukokoukset:

1995 Runnilla,
1997 Nurmeksen Bomballa,
1999 Nilsiä Aholansaassa,
2003 Joensuussa,
2007 Sotkamossa,
2011 Lahdessa.

Sukuseuramme puheenjohtaja:

Timo Lukkarinen Lahdesta.

Sihteeri:

Pekka Lukkarinen Siilinjärveltä
puh. 0400 460 494
pekka.lukkarinen@pp1.inet.fi
Karjankierto 20, Leppäkaarre

Lukasun taitto ja ulkoasu:

Pihlajamedia, Timo Lukkarinen Sonkajärveltä
Lehden aineistot: timo.lukkarinen@me.com

Digipaino:

Eco Print Oy, Iisalmi

Sisällysluettelo

Tässä numerossa

Kansi:

Pikkupoikia ennenvanhaan

- 2 Tietoja sukuseurasta
- 3 Puheenjohtajalta
- 5 Sihteerin vinkkelistä
- 8 Sukukirjan julkistamisesta
- 10 DNA-tutkimus sukututkimuksessa
- 13 Pilketalonpoika, jatkokertomus

Pitkän talven jälkeenkin koittaa kevät.

Puheenjohtajalta

Fellmanin pellolla

TEKSTI: TIMO LUKKARINEN

Tässä keväällä olen kuntoa kohentaakseni kävellyt joinakin aamuina töihin. Reitti kulkee Salpausselän harjua pitkin urheilukeskukseen ja siitä kohti Harjukatua. Urheilukeskuksen jälkeen Vesijärven suuntaan jää Fellmanin puisto, jossa kuvataiteilija Kaisa Salmi ohjaa 28.4. suuren yhteisöllisen performanssin, joka käsittelee sisällissodan tapahtumia Lahdessa. Tapahumaan haetaan vapaaehtoisia osallistujia, joita näyttää tähän mennessä kertyneen kuutisen tuhatta. Vaikka yleensä en ole suurista tapahtumista innostunut, on mielessäni käynyt ajatus, että pitäisiköhän ilmoittaa.

Nykyisen Fellmanin puiston paikalla oli aikoinaan peltoalue, jonka omisti hovineuvos August Fellman. Tuolle pellolle koottiin punaisten läntisten joukkojen antautuessa huhti-toukokuussa 1918 yli 20 000 vankia, joukossa oli myös pakomatkalle itään lähtenyttä siviiliväkeä. Osa vangituista joutui viettämään 3–4 vuorokautta avoimen taivaan alla, ennen kuin siirtäminen Hennalan kasarmialueelle alkoi. Osa teloitettiin pika-oikeudenkäyntien jälkeen ja monet menethivät sairauksiin ja nälkään.

Isäni ja äitini tapasivat toisensa sodan jälkeen Lahdessa Kujalan maatalousoppilaitoksessa. Isäni kertoo muistelmissaan kuinka hän toukokuussa 1947 alkoi tutustua tulevan vaimonsa Vuokon veljiin ja muuhunkin sukuun tämän sisaren häissä Kärkölässä. Ensitapaamistaan tulevien sukulaisten kanssa isä kuvaa näin:

”Kun vihkitöimitus kirkossa oli ohi, ajettiin kuorma-auton lavalla morsiamen koettiin, jossa häitä juhlittiin. Oli sahtia ja hä-

mäläisiä pitoruokia. Syötiin mahat täyteen ja juoda killitettiin sahtia. Kait siinä juomassa oli voimaakin sen verran, että puhe alkoi käydä vähän vilkkaammin hämäläisten veljesten kesken.

Istuttiin semmoisen vanhan tuvan puolella ja sahtihaarikka kiersi mieheltä toiselle. Vuokon velipojat jahnasivat mielestäni turhista asioista. Puhe kosketteli mennyttä sotaa ja politiikkaakin. Suojeluskuntaan ja Mannerheimiin suhtauduttiin kovin nurjamielisesti. Kuuntelin aikani ja otin sitten loppujen lopuksi puheenvuoron ja julistin, että minä olen kuulunut Pielaveden suojeluskuntaan viitisen vuotta enkä häpeä sitä ollenkaan. Tuvassa tuli aivan hiljaista ja veljekset katselivat vaitonaisina toisiaan. Oli kuin huoneessa olisi räjähtänyt pommi.

Paljon myöhemmin jälkepäin Vuokon vanhin veli Jallu kertoi silloin ajatelleensa, että voi helvetti tuon siskon mitä teki kun marssitti sukuun tuon savolaisen, joka on kaiken lisäksi suojeluskuntalainen. Se oli siinä ja siinä, että et lentänyt pokat kaulassa ikkunasta saman tien, mutta ei sentään siskon häissä viitsitty alkaa riehumaan.”

Veljesten suhtautuminen suojeluskuntaan selittyi sillä, että kaksi heidän setänsä oli menettänyt henkensä vuoden 1918 keväällä epäselvissä olosuhteissa. Muistan isäni kertoneen, että hän keskusteli monta kertaa Jallu-enon kanssa noista kahdeksantoista kevään tapahtumista. En tiedä syntyikö heille koskaan yhteistä näkemystä, mutta sulassa sovussa nuo kaksi sotaveteraania istuvat ongella samassa veneessä Kotajärvellä vielä Jallun viimeisinä elinvuosina.

Ehkä he omalla tavallaan ja omalta osal-

taan käsittelivät kansallista tragediaa, suhdettaan historiaan ja sen tapahtumiin ja kävivät läpi tunnekokemuksiaan. Näitä asioita Kaisa Salmi yhteisöllisellä taidetapahtumallaan hakee.

2000-luvun alkupuolella koottiin suuri tietokanta, johon haettiin eri lähteistä ensimmäiseen maailmansotaan, Suomen sisällissotaan ja heimosotiin liittyvät kuolintapaukset. Projektin tarkoituksena oli tuottaa historiallista selvyyttä erityisesti vuoden 1918 tapahtumista. Tämä Suomen sotasurmat -tiedosto kertoo karulla tavalla äitini setien kohtalosta. Kummankin nimet ja tiedot löytyvät vuosina 1914–1922 sotaoloissa surmansa saaneiden tiedostosta.

Kalle Oskar oli kuollessaan 21-vuotias. Hänestä ei tiedetä oliko hän sotilas vai siviili hän ei kuitenkaan tiedoston mukaan kantanut asetta. Surmamotiivia ei tiedetä, mutta kuolintapa oli ”mestattu”. Juho Emil taas tiedoston mukaan kantoi asetta. Hänestäkään ei tiedetä oliko hän sotilas vai siviili, mutta hänet mestattiin kapinallisena. Hän oli kuollessaan vasta kuudentoista. Kummankaan hautaustavasta ei ole tietoa. Vangitsemisestakaan ei ole mainintaa, joten selvittämättä jää olivatko he Fellmanin pellolla. Kummankin kuolinpäivä on toukokuun alussa, jolloin varsinaiset taistelut olivat jo ohi.

Sotasurmat tietokanta palvelee historiantutkijoiden lisäksi myös laajaa yleisöä sukututkimustarkoituksessa. Nykyään sukututkijat taitavat viettääkin aikaansa enemmän näyttörüudun ääressä koska suuri osa aikaisemmin vain kirjallisina tai mikrofilmeillä olleista aineistoista alkaa olla digitaalissa muodossa ja löydettävissä internetin kautta.

Uusimpia sukututkimuksen tiedonhankkimistapoja on DNA tutkimus. DNA-testiä hän käytetään esimerkiksi oikeustapauksissa verrattaessa epäiltyjen näytteitä rikospaikalta saatuihin näytteisiin. Testaus on voinut johtaa joskus tuomittujen epäiltyjen vapauttamiseen jälkikäteen. Muita käyttö-tarkoituksia ovat ruumiiden tunnistaminen, isyystestit, elinluovutuksen varmistus, villieläinten populaatioiden tutkiminen sekä ruoan alkuperän tai koostumuksen selvittäminen.

Sotkamon Lukkari-haaran kirjahankkeessa varmisteltiin tietoja DNA-tutkimuksen avulla. Sukututkimus on usein salapolii-sin työtä ja uudet menetelmät tuovat uutta tietoa, joka asettaa aikaisempia käsityksiä kyseenalaisiksi tai ainakin uuteen valoon. Tutkijat ovat olleet liikkeellä Sherlock Holmesin tavoin. Ei kirjassa varmaan rikoksia paljastu, mutta onko joitain yllätyksiä?

Uutisia sukuseuran piiristä

TEKSTI: PEKKA LUKKARINEN

Kun sukuseuramme perustettiin 19 vuotta sitten vuonna 1994 mainittiin siellä jo sana sukukirja.

Sotkamon Lukkari-haara ehti ensimmäisenä tekemään haaveista totta, sukukirja valmistuu kesällä 2013. Lienee paikallaan luoda katsaus siihen ja samalla muidenkin sukuhaarojen tilanteeseen. Matkan varrella on tullut selväksi, että sukukirjoja tulee olemaan useita. Tässä vaiheessa ainakin viisi ja voi olla että pienempiä alahaaroja kannattaa julkaista erillisenä, jos niistä sukututkimukset valmistuvat eriaikaan kuin päähaara. Painotekniikka antaa siihen hyvät mahdollisuudet. Kirjoja ei tarvitse painattaa kerralla satamäärin

Miksi sitten Sotkamon Lukkari-haaran kirja on ensimmäinen julkaistava kirjamme?

Sukuseuramme järjesti heti alkutaipaleillaan valtakunnallisen tiedotuskampanjan perustamisvuotenaan Lukkari -nimisille. Saimme sukuseuralle 14 uutta laajempaa tutkimusta neljän aikaisemman lisäksi ja niiden joukossa oli Oululaisen majuri Toivo Armas Lukkari (1912–1999) tutkimus, jota hän oli tehnyt jo ainakin 1970-luvulta lähtien. Toivon isä on ollut jo sukunimeltään Lukkari, mutta ukki olikin sitten Sotkamon Lukkareita. Sukuseura päätti vuonna 1996 ottaa myös Lukkari-nimiset mukaan tutkimuksiin, koska nimet näyttivät menevän ristiin muuallakin kuin tässä yhdessä tapauksessa. Tiedotuskampanja Lukkari-nimisille järjestettiin 1997 ja pöytäalaattikotutkimukset saatiin sukuseuran käyttöön. Sukuseuran nimi muutettiin Lukkari-Lukkari sukuseura ry:ksi. Toivo Lukkari oli jo niin sairas ettei pystynyt

itse kommunikoimaan sukuseuran kanssa. Hänen tutkimuksensa kopiot lähetti minä Eila Lukkari. Tutkimus oli tehty vanhalta menetelmällä konekirjoitusta apuna käyttäen mikrofilmeiltä tutkien. Lähtöhenkilönä hänellä oli Johan Lukkari s. 1674 ja Ingrid Mulari s. 1689. Toivo antoi tutkimuksellaan hyvän perustan lähteä tallentamaan Lukkari-haaran tietoja sukututkimusohjelmaan.

Tiedotuskampanja tuotti liki sata perhetietokorttia ja sen kautta saimme eriaikaisia muitakin tutkimuksia.

Reino Lukkari (1922–) virkatyönä vuonna 1986 teettämän 29-sivuisen tutkimuksen, jonka lähtöhenkilönä oli Johan Lukkari s. 1793. Irma Lukkari lähetti 30-sivuisen taulumuotoisen tutkimuksen ”Pikkutietoja Lukkari-suvusta Sotkamossa Laattikkala–Juurikkalahti–Itäniemi”. Kaarina Lukkari kautta saimme Pentti Heiniähon 19-sivuisen tutkimuksen ja Kaarinalla itsellään oli omien tutkimustensa lisäksi noin 20-sivua muitakin mm. Juho Lukkari s. 1860 jälkeläiset, Heikki Lukkari s. 1869 jälkeläiset, Lukkari, Mäkärälä ”Vanhatalo”, Härkölä–Päsämän suku. Muita pienempiä muotoisia sukututkimuksia tuli ainakin Jukka Lukkarielta Helsingistä, Mauno Lukkarielta Sodankylästä, Atso Lukkarielta Iisalimesta, Merituuli Lukkarielta Helsingistä, Tauno Lukkarielta Sotkamosta, Vieno Lukkarielta Kajaanista ja Liisa Haanpäältä Outokummusta.

Mainittakoon tässä, että Atso Lukkari on kirjoittanut paljon elämänsä aikana, mutta ehti luovuttaa aineistonsa kansallisarkistoon ennen kuin sukuseura tiesi niistä. No siellähän ne ovat paremmassa tallessa. Sukuseu-

ralle saimme muutamia hänen novellejaan. Tässä Lukasussa julkaistaan Atso Lukkarin kirjoittama kertomuksen ensimmäinen osa, jonka hän lähetti järjestämäämme perinnetiedon keräämisen kirjoituskilpailuun vuonna 1999 Hänet myös palkittiin parhaana kertomuksestaan ”Pilketalon poika”. Aihe on nykyaikaan sopiva kun media veloo juuri opettajan ja oppilaan välisiä asioita. Atso Lulkkarilla on vahvat kokemukset molempien osapuolten silmin, sillä leipätyönsä hän teki opettajana.

Sukuseura hankki väestörekisterikeskuksesta vuona 2002 tulosteen kaikista Lulkkarinimistä ja vuona 1997 siirtolaisinstituusta ulkomaille muuttaneista. Erilaisista matrikeleista on kerätty perhetietoja.

Kaarina Lulkkari aloitti tutkimuksensa ohella tietojen tallennuksen sukuseuran genus-sukututkimusohjelmaan. Vuona 2007 tehtävä siirtyi sitten Jaana Lulkkarille ja hän aloitti Lulkkari-haaran kirjan kirjoittamisen ja kokoamisen. Henkilömäärä oli tuolloin noin 3000 ja nyt kun se on sitten jo menossa painoon henkilöitä on yli 10 000. Ihmetellä täytyy, että nykyajan työssäkäyvällä on riittänyt energiaa leipätyönsä ohella tähän urakkaan.

Sukututkimuskipinä on roihunnut sellaisella liekeillä muillakin tutkijoilla tässä sukuhaarassa, että kaksi sukukirjaa on jo syntynyt sen alahaaroista omakustanteena ja kirjoittajien itsensä markkinoimina. Vuona 2010 ilmestyi 80-sivuisena Arja Liisa Latvalan ja Eino Korhosen kirjoittama ”Leppilän Lulkkarit 1890 alkaen” ja vuona 2011 Purolan Lulkkareihin liittyvä 190-sivuisen ”Saman sukuun oksilla I” kirjoittajana Kaarina Lulkkari ja 232-sivuisena ”Saman sukuun oksilla II” kirjoittajana Arja Liisa Latvala. Kuten edellisistä selviää sukututkimus on kiinnostanut monia. Sotkamon-Lulkkari-haarassa on innostus ollut poikke-

uksellisen laajaa.

Nyt julkaistavassa kirjassa tiedot ovat korjattuna niiltä osin kun virheitä on havaittu. Lucas Lulkkarille yhteisenä esi-isänämme ei ole löytynyt perusteita. Hän on kyllä ollut olemassa ja varma maininta on hänestä vuodelta 1459 Tennilästä, mutta jälkeläisistä ei ole varmuutta. Sotkamon Lulkkarihaaran kytkeytyminen Savon Lulkkarisiin ja Varpaisjärven Lulkkarilaan on uuden tutkimuksen mukaan muuttumassa. DNA-tutkimustuloksilla tulee olemaan ratkaiseva osuus myös Lulkkaristen ja Lulkkarien sukututkimuksissa jatkossakin kun mennään satojen vuosien taakse historian havinoihin, josta kirjallista tietoa on niukasti.

Kymen ja Utsjoen Lulkkareiden perhe- tauluja ei ole mukana julkaistavassa kirjassa, mutta Jaana käsittelee muutoin heidän sukhistoriaansa jo kirjassaan. Tarkemmat tutkimukset ovat vielä kesken. Jokatapa- uksessa sukuhaarat ovat sen verran kaukaa itsenäisiä että omat julkaisut niistä tulevaisuudessa ovat paikallaan.

Muut sukuhaarat:

Aluksi kaikille tiedoksi, että mukaan tutki- maan voi liittyä ujostelematta jos vain intoa löytyy. Tehtävä voidaan rajata niin pienelle pätkälle, ettei siihen tukehdu. Esimerkiksi isovanhemman sisarukset. Sukututkijana sinulla on mahdollisuus saada meiltä ole- massa oleva tieto tutkittavalta alueelta. Kai- kista sukuhaaroista on tutkittua ja tallenta- matonta tietoa olemassa jota tallennan sitä mukaa kun aikaa liikenee. Reijo Lulkkarisen koko Suomea koskeva tutkimus on olemas- sa sukututkijoiden käytössä ohjeellisena mis- täpäin sukuamme löytyy. Tallentamista siitä tehdään vain sitä mukaa kun tutkimus etenee kussakin haarassa tiedot tarkistaen interne- tistä nykytekniikan suomin mahdollisuuksiin.

Pohjois-Savo

Tallennettujen määrä lähentelee 6000 nimeä ja arvioin, että ollaan reilusti yli puolen välin. Aktiivisena tutkijana on enää allekirjoittanut. Pohjois-Savon sukuhaaraa ovat tutkineet aikaisemmin Eino Lappalainen (1933–), Toimi Lukkarinen (1921–2010), Seppo Lukkarinen (1947–) toivottavasti hän vaan keskeyttänyt, kun on vielä nuorimies sukututkijaksi! Omaa lähiseutuaan Lukkari-
laa ovat tutkineet myös Toini Kauppinen ja Airi Suoninen sekä Viljo Lukkarinen Rauta-
vaaraa.

Joensuun seutu

Joensuun seudulla on kaksi vanhaa sukuhaaraa Kontiolahti ja Kiihtelysvaara joissa on tallennettuna noin 2300 nimeä. Ei tutkijaa, mutta aktiivinen yhteyshenkilö Anja Lukkarinen. Töitä on vielä paljon näissä sukuhaaroissa haarassa. Ilomantsin seudulla on vanhaa Lukkari-
sasutusta, sieltä ei ole vielä tallennuksia.

Nurmes

Tallennettuja noin 1500 nimeä. Nurmeksessa on kolme erillistä sukuhaaraa, Karhunpää tullut 1600-luvun lopulla Nilsin Sutelasta, Kuohatti, tullut nykyisen tietämyksen mukaan 1700-luvulla Joensuun seudulta Oulun kautta lenkin heittäen ja Nilsin Keyritystä

1830-luvulla tullut haara, jota on tutkinut Lauri Lukkarinen. Nurmeksens historiakirjat on suurimmalta osin luettu, mutta ei jatkojalostettu. Töitä teettää vielä, Nilsin Keyrityn haara on näistä Nurmeksens haaroista pisimmällä.

Kangasniemi

Tallennettuja noin 4200, alahaarat Saarijärvi ja Suonenjoki. Aika hyvällä mallilla muuten mutta aktiivinen tutkija Tauno Lukkarinen (1930–2006) on kuollut ja aktiivista jatkajaa ole löytynyt.

Pyhäjärvi

Tallennettuja 560. Vanha sukuhaara 1600-luvun tietämiltä. Ei aktiivitutkijaa, Jarkko Pitäjämäki on lähettänyt tietoja. Tämäkin sukuhaara on pahasti kesken.

Sukukirja

Ensimmäinen sukuhaarakohtainen sukukirjamme julkaistaan 21.7.2013

Sotkamon Lukkari-haaran sukukirjassa on Jaana Lukkari kirjoittanut yleisosion Lukkari/Lukkarinen suvuista Sukukirja on myös mainio lahja!

Tätä tuotetta ei löydy markettien hyllyltä, joten tilaa tai varaa omasi!

Sukukirjan julkistustilaisuudesta

TEKSTI: JAANA LUKKARI

Hei Lukkarinen-Lukkari sukuseuralaiset! Sotkamon Lukkari-haaran kirja-hanke on loppusuoralla ja kirja läh-dössä painoon. Kirja tullaan julkaisemaan tulevana kesänä 20.–21.7.2013 Sotkamossa järjestettävässä sukutapaamisessa. Kirja tulee olemaan kovakantinen ja sidottu noin 800-sivuinen opus. Kirjan alussa on kirjoitettu osio, joka sisältää tietoa sukututkimuksesta, Sotkamon historiasta, sukumme varhaisista jäsenistä (mm. Mansuetus Jacobista) sekä eri kirjoittajien tarinoita liittyen Sotkamon Lukkari-suvun eri puolilla Suomea ja jopa maailmaa oleviin jäseniin. Tietenkin kirjassa on myös ”perinteinen” sukutauluosio, johon on kerätty noin 10 100 henkilön nimitiedot Sotkamon kantaisäksi talven 2012–2013 aikana DNA-tutkimuksen kautta varmistuneesta Mansuetus Jacobista aina nykypäivään saakka. Sotkamon Lukkarien sukututkimus on tehty ns. isälinjaisena tutkimuksena mutta myös naispuoliset jälkeläiset on pyritty tutkimaan mahdollisimman monipuolisesti.

Lukkari-sukukirjaa myydään ennakkovarauksin ja -maksuin hintaan 55 e./kpl.

55 e. ennakkovaraushinta edellyttää kirjan varaamista ja maksamista 31.5. mennessä sukuseuran tilille. Mahdolliset postimaksut lisätään kirjan hintaan, kirja postitetaan ennakkoon tilanneille maanantaina 22.7. Kirja luovutetaan ennakkoon maksaneille sunnuntaina 21.7. klo 12.00 alkaen Sotkamon uudella seurakuntatalolla. Kirjaa myydään julkaisupäivänä sukutapaamisessa hintaan 65 e./kpl niin kauan kuin painosta riittää.

Jaana Lukkari

Lauantaina 20.7.2013

Mansuetus Jacobin muistovaellus

Kirjan julkistamisjuhlallisuudet aloitetaan jo lauantaina 20.7.2013, jolloin tehdään kiireetön esi-isiemme muistovaellus sukumme varhaisimmille asuinpaikoille. (Mikäli lauantain säätila on kovin sateinen, kysykää toteutuuko retki puh. 044 038 3116.)

Matkan pituus noin 11 km. Lähtö klo 14.00 kirkon vanhalta hautausmaalta Juholankylän kierrokselle sauvakävellen tai pyö-

räillen. Voitte toki tulla myös autolla n. klo 15 aikoihin, osoite: Riihitie 3, Mäntylä, Juholankylällä (punainen talo vanhan Haavikon lähellä, hirvensarvet ovenpielessä, autolla ajettava vanhan kylätien eli Riihitien kautta tien päähän!)

- opastettu kävelyreitti kirkon parkkipaikalta Kaitainsalmentietä pitkin n. 3 km - käännös oik. Selliinintielle kohti Juholankylää, matkaa n. 2,5 km Riihitielle

- levähdyspaikkana Mäntylän talon pihapiiri, jossa sukuseura tarjoaa makkaraa ja muurinpohjalettuja, virvokkeita (sisältyy sunnuntain osallistumismaksuun ja/tai ennakkoon maksetun sukukirjan hintaan, muuten 5 e.)

- tutustumista vanhoihin asuinpaikkoihin ja tietoa Lukkari-suvun vaiheista kylällä
- paluu Kuhmontien kautta n.5,5 km klo 18 mennessä

(Mukavuudet: Ulkokäymälä)

Sunnuntaina 21.7.2013

Klo 10 alkavan jumalanpalveluksen ja sepeleenlaskun jälkeen kokoonnumme Sotkamon seurakuntasalilla ilmoittautumisen merkeissä klo 11.30-12.00.

Juhlatilaisuus klo 12.00 – 16.00

Sukutapaamisen alussa jaetaan / myydään sukukirjaa sekä isännänviirejä ja pöytästandaareja. Sukukirjan julkaisujuhlassuoksien ohjelma sisältää ruokailun, puheita sekä kirjan esittelyn ja mahdollisesti muuta mukavaa ohjelmaa.

Osallistumisen hinta on 25 e., alle 12-vuotiaat 10 e. ja alle 4-vuotiaat ilmaiseksi. Ruokavaihtoehtoja on kaksi: palapaisti tai uunilohi. Osallistumismaksu maksetaan sukuseuran tilille 1.7.2013 mennessä.

Toimikaa näin mikäli haluatte saada suku-

kirjanne edullisemmin:

Maksakaa kirja/kirjat viimeistään 31.5. sukuseuran tilille: 478610-248997 (IBAN-numero FI83 4786 1020 0489 97). Kirjoittakaa maksun viestikenttään nimenne. Täyttäkää ja postittakaa liitteenä oleva kaavake: Jaana Lukkari, Rysätie 13, 90810 Kiviniemi tai laittakaa sähköpostia alla oleviin osoitteisiin tai soittakaa jollekin meistä!

Ellette pääse noutamaan maksamaanne kirjaa sunnuntaina 21.7., postitamme kirjan automaattisesti ja liitämme mukaan erillisen laskun posti- ja pakkausmaksusta. Voitte myös sopia kirjan noudon Kajaanista, Sotkamosta tai Oulusta erikseen.

Toimikaa näin mikäli haluatte osallistua sukukirjan julkistamisjuhlaan 20. – 21.7.2013

Täyttäkää liitteenä oleva kaavake ja postittakaa se yllä olevan sukuseuran osoitteeseen ja maksakaa osallistumismaksu 25 e. viimeistään 1.7.2013.

sukuseuran tili: 478610-248997 (IBAN-numero FI83 4786 1020 0489 97)

Voitte ilmoittaa kaavakkeessa kysytyt asiat myös sähköpostitse:

jaana.lukkari@gmail.com

laila.lukkari@gmail.com

klukkari.lukkari@gmail.com

tai soittamalla:

Jaana 040 582 7684

Laila 040 078 7127

Kaarina 044 038 3116

Kirjan tilaukset kirjanjulkistamistilaisuuden jälkeen sukuseuran sihteeriltä: pekka.lukkarinen@pp1.inet.fi
040 046 0494

Tervetuloa ja ottakeehan yhteyttä!

DNA-tutkimus sukututkimuksessa

TEKSTI: JAANA LUKKARI

Perinteinen sukututkimus perustuu erilaisten kirjallisten lähteiden tutkimiseen. Kirjallisia lähteitä ovat erilaiset kirkolliset kirjat, vero- ja maaluettelot sekä tuomiokirjat. Paljon tietoa ja vinkkejä löytää myös historiankirjoista, historiikkeistä sekä toisten tutkijoiden tekemistä sukututkimuksista. Aikaisemmin kirjalliset lähteet oli tutkittava arkistoissa paikan päällä, nykyisin suuri osa vanhoista kirkonkirjoista, vero- ja maaluettelosta ja tuomiokirjoista löytyy digitaalisina versioina suoraan internetistä. Kirjojen kuvaaminen on hyvin pitkälti perustunut vapaaehtoistyöhön ja eri seurakuntien välillä on suuria eroja kuvatus aineiston määrässä ja laadussa. Esimerkiksi Sotkamon vanhat kirjalliset lähteet löytyvät netistä melko kattavasti ja pääsääntöisesti hyvälaatuisina.

Kirjallisten lähteiden avulla sukututkimuksessa on suhteellisen helppo päästä 1600-luvulle saakka. Sitä vanhemman tiedon löytäminen on sitten jo kiinni tuurista ja henkilöstä. Säätyläisten tietoja on helpompi löytää kuin tavallisten talonpoikien. DNA-tutkimus tarjoaa uuden, nykyaikaisen keinon tutkia omia sukujuuria vieläkin varhaisemmalta ajalta. DNA-tutkimus ei tietenkään korvaa perinteistä sukututkimusta, vaan tarjoaa mahdollisuuden joko etsiä kokonaan uusia sukulaisuussuhteita ja varmistaa tai kumota jo olemassa olevia epäilyjä sukulaisuussuhteiden olemassa olosta. DNA-tutkimuksen kautta on myös mahdollista kartoittaa sitä, mistä suunnasta mikäkin suku on suurin piirtein Suomeen tullut.

Lukkarinen- suku on levittäytynyt Savon ja Karjalan alueelle ja Lukkari- suvun keskittymää löytyy Kymen, Utsjoen sekä Kainuun alueelta. Näille sukuhaaroille ei ole kyetty kirjallisten lähteiden kautta löytämään yhteistä esi-isää ja siksi Lukkarinen-Lukkari sukuseura päätti tutkia asiaa lisää DNA-tutkimuksen kautta. Testaa-

minen ei ole ollut aikaisemmin ajankohtaista mutta syksyllä 2012 Sotkamon Lukkari- haaran kirja-projektin kautta tuli esiin akuutti tarve varmistaa perinteisen sukututkimuksen kautta esiin tullut olettamus Sotkamon Lukkarien kantaisästä. Samalla päätettiin tutkia myös muiden Lukkarinen- Lukkari- haarojen DNA:t.

Tutkimuslaitoksia, jotka tarjoavat DNA-tutkimuksia kaupallisia tarkoituksia varten, on maailmanlaajuisesti useita. Tunnetuin näistä on tällä hetkellä Yhdysvalloissa Texasissa sijaitseva Family Tree DNA- yritys, joka on erityisesti erikoistunut sukututkimustarkoituksia varten toteutettaviin DNA-tutkimuksiin. Kotiseutu- ja sukututkija Lauri Koskinen perusti vuonna 2006 Suomi DNA-projektin, jonka tarkoitus on kerätä ja vertailla tietoja henkilöistä, joilla on suomalaiset juuret. Koskisen projekti tekee yhteistyötä Family Tree DNA-yrityksen kanssa ja tällä hetkellä tietokannassa on jo useita tuhansia suomalaisia tutkittuja. Maailman laajuisesti tietokannassa on n. 230 000 isälinjaista ja n. 130 000 äitilinjaista tutkittua. Jokainen suvutaan kiinnostunut voi tilata tutkimuksen esim. kyseiseltä yritykseltä. Jos henkilökohtainen kiinnostus liittyy enemmän lääketieteellisiin tarkoituksiin eli esim. perinnöllisten sairauksien kartoitukseen, löytyy internetistä vaihtoehtoja myös siihen tarkoitukseen. Testit maksavat alle 100 dollarista useisiin satoihin dollareihin riippuen testin laajuudesta ja tarkkuudesta.

DNA-testaus toteutetaan ”raapimalla” suun sisäpinnan limakalvoa puikolla, jonka päässä on pieni harja. Puikko laitetaan putkiloon, joka sitten lähetetään tutkimuslaitokseen. Kuten todettu suppeimmat DNA-testit saa nykyisin todella edullisesti (12-markkeria) mutta sukuseura tilasi testattaville tällä hetkellä sen suosituimmat, suhteellisen laajan isälinjaisen tutkimuksen: Y-DNA67-testin. Testitaso 67 tarkoittaa sitä, että

näytteen DNA:sta otetaan tutkittavaksi 67 eri ”pätäkää” eli markkeria ja tutkimustulos sisältää siis 67 erilaista ”koodia”, jotka peräkkäin asetettuina muodostavat henkilökohtaisen DNA-merkistön. Isälinjainen testi tarkoittaa sitä, että testissä katsotaan miespuolisen testattavan isän puolelta periytyvä DNA. Isälinjaisessa testissä ei tutkita äidin puolen perimää. Kyseinen texasilainen tutkimuslaitos on testannut jo tuhansia suomalaisia henkilöitä ja näiden henkilöiden tuloksia toisiinsa vertaamalla on mahdollista löytää jopa uusia mahdollisia sukulaisuussuhteita satojen vuosien takaa. Testitulosten vertailu ei tietenkään yksinään riitä kertomaan sukulaisuuden täsmällistä muotoa eikä yhteisiä esi-isälinjoja. Niiden tutkimiseen tarvitaan siten vielä perinteistä sukututkimusta.

Isälinjainen DNA jaetaan haploryymiin eli geneettisiin ”klaaneihin”. Suomalaisessa isälinjassa on itäinen ja läntinen päälinja. Läntiseen isälinjaan I – ”Ivar”, kuuluu noin 23 % (Länsi-Suomi ja Skandinavia) ja itäiseen linjaan N – ”Niilo” kuuluu noin 58 %. Itäisen isälinjan geneettiset lähisukulaiset ovat baltteja. Suurin osa suomalaisista on siis ”Niilon poikia”. Kaiken kaikkiaan suomalaisista tavataan neljätoista eri isälinjaa mutta Ivaria ja Niiloa lukuunottamatta niiden osuus on aika pieni. Mielenkiintoinen huomio näistä kahdesta päälinjasta on se, että läntisessä Suomessa I- ja N-ryhmien osuudet ovat lähestulkoon yhtä suuret: 40 % / 41 %, kun taas itäisessä Suomessa N-ryhmän osuus on peräti noin 71 % ja I-ryhmän osuus vain 19 %. Vallitseva N-ryhmä, mammutinmetsästäjät, on peräisin idästä ja on levinnyt Aasian puolelta (Ural-vuoriston ja Kaspienmeren itäpuolelta). N-ryhmää tavataan esim. slovekeilta, ukrainalaisilta, Keski-Volgan alueelta sekä Itä-Siperian jakuuteilta. I-ryhmän, ”Ivarin poikien”, tulosuunta on tutkijoiden tämänhetkisen käsityksen mukaan jakautunut kahtia eli isälinjan katsotaan tulleen Suomeen molemmin puolin Itämereltä. I-ryhmä, ”viikinkisukulaiset peuranmetsästäjät”, on yleinen Itämeren rantojen germaaninkielisillä kansoilla mutta sitä tavataan ai-

nakin Volgan mutkaan saakka. Sitä on runsaasti myös saamelaisilla. Suomalaisien isälinjojen tulosuunnat poikkeavat siis suomalaisten äitilinjojen reiteistä. Joka tapauksessa nykyihminen on myös isälinjan osalta peräisin Afrikasta.

Teettämämme DNA-testin mukaan Savon Lukkarinen-haara kuuluu Suomen yleisimpään N-haploryhmään eli ”Niilon-poikiin”. Savon Lukkarinen-haaran testattu henkilö sai ylivoimaisesti eniten geneettisiä osumia eli mahdollisia kaukaisia sukulaisuuksia nyt testatuista sukuhaaroista. Tämä johtunee siitä, että Lukkarinen-suku on asunut samoilla alueilla satoja vuosia ja tullut Suomeen samoilta seuduilta kuin muutkin savolaiset suvut. Alueen suvut ovat ehtineet sekoittua toisiinsa useitakin kertoja ja siksi täsmällisiäkin osumia löytyy 12-markkerin eli alimman tason testillä 397 kpl. Vielä seuraavankin tason testillä (25-markkerin) täsmällisiä osumia löytyy 60. Täsmällinen osuma 12-markkerin testillä tarkoittaa erittäin todennäköistä yhteistä esi-isää tasosta riippuen 24 sukupolven päässä nykyhetkestä. 25-markkerin testillä todennäköisyys yhteisen esi-isän olemassaoloon on täsmällisien osumien osalta jo 12 sukupolven kohdalla noin 95 %.

Suurin osa geneettisistä Lukkarinen-suvun sukulaisista löytyy henkilöistä, joiden vanhin tunnettu kantaisä löytyy Suomesta. Parikymmentä osumaa löytyy Venäjältä, muutamia Norjasta ja Ruotsista. DNA-tulokset vahvistavat siis sen oletuksen, että savolainen väestö on asuttanut samoja seutuja ja liikkunut paikasta toiseen yhtenäisenä kansana. Tulokset antavat paljon mielenkiintoista lisätutkittavaa Savon Lukkarinen-haaran sukututkijoille ja auttavat toivottavasti tutkijoita vahvistamaan vallitsevia käsityksiä yhteysisistä muihin Savon sukuihin. Seuraavaksi sukututkimus keskittyy selvittämään Savon Lukkarinen-haarojen yhteyksiä toisiinsa.

Kymin Lukkari-haaran DNA-tutkimus vahvistaa Kymin Lukkari-haaran sukututkijalla olleen oletuksen siitä, että suku olisi tullut Suomeen ulkomailta mahdollisesti hansakaupan

myötä. Tämän sukuhaaran DNA-nimittäin kuuluu I-haploryhmään, jonka reitin Suomeen oletetaan kulkeneen Euroopasta molemmin puolin Itämeren. Suomesta Kymin Lukkari-haaralle ei löytynyt kuin 1 mahdollinen sukulaisuus 24 sukupolven takaa. Kyseinen geneettinen osuma on 1700-luvulla Vehkalahdella elänyt henkilö, jonka yhteyttä Kymin Lukkari-haaran ei ole vielä selvitetty. Juuri tämä tulos (osumien vähyys) vahvistaa sitä, että suku on tullut aikoinaan jostain muualta kuin ”valtaväestö”. Suurin osa Kymin Lukkareiden käyttämämme testauslaitoksen tietokannassa olevista geneettisistä sukulaisuuksista löytyy Saksasta, Englannista, Irlannista ja Skotlannista. Hieman vertailtavuutta tosin hämärtää se, että näissä maissa on tehty DNA-testausta enemmän kuin muissa maissa.

Utsjoen Lukkari-haaran DNA-testaus tuotti alhaisimmalla testitasolla lähes 100 osumaa, näistä 11 osumaa on täsmällisiä osumia, yhteisen esi-isän todennäköisyys näiden osumien kanssa on yli 90 %. Seuraavalla testitasolla löytyy vain 1 täsmällinen osuma, jonka todennäköisyys yhteiseen esi-isään 16 sukupolven päässä on 94 % ja 24 sukupolven päässä jopa 99,9 %. Tämän todennäköisen geneettisen sukulaisen esi-isä on elänyt 1800-luvulla Norjassa Varangerissa. Utsjoen Lukkari-haaran esi-isät on tutkittu tuota aikaa kauemmas historiaan, joten yhtymäkohta kyseiseen Varangerin sukuun kannattaa tulevaisuudessa tutkia. Mielenkiintoista on se, että Utsjoen Lukkarien geneettisiä sukulaisia on useita Tornionjokilaaksossa. Näiden testattujen esi-isät tunnetaan aina 1500-luvulle saakka. Hans Olofsson on elänyt 1500-luvulla Ylivojakalassa, Torniossa ja Jön Käyräsvuopio 1500-luvun lopulla Ruskolassa, Tornionjokilaaksossa.

Suurin osa kaikista Utsjoen Lukkari-haaran tutkimuksen antamista geneettisistä osumista on suomensukuisia, jonkin verran osumia löytyy myös Venäjän puolelta, mikä sinällään ei ole ihmeellistä, olihan pohjoisen kalottialue amoisina aikoina yhtenäinen saamelaisten alue ilman valtioiden virallisia rajoja ja liikkuminen

alueella oli vapaata. Epävarmemmissa tuloksissa osumia löytyy paljon myös eteläisemmästä Suomesta ja jopa Savosta. Toivottavasti Utsjoen Lukkari-haarasta löytyy innokkuutta jatkaa DNA-tutkimuksen antaminen suuntaviittojen ja yhteisten esi-isien tutkimista. Testi antoi kuitenkin varmuuden siihen, ettei Sotkamon Lukkareilla ja Utsjoen Lukkareilla ole geneettistä sukulaisuutta ainakaan viimeisen 1000 vuoden aikana.

Lukkarinen-suku on vahvasti keskittynyt Savoan ja aikaisemmillä tutkijoilla on ollut olettamusta, että ainakin osa Suomessa olevista Lukkari-sukunimen keskittymistä olisi savolaislähtöisen isän jälkeläisiä. Varhaisten kirjallisten lähteiden puuttuminen tai puutteellisuus estää sukulaisuustiedon varmentamisen. Onneksi nykytiede tarjosi mahdollisuuden tutkia asiaa kuitenkin tarkemmin.

DNA-tutkimukset oli siis alun perin tarkoitus tehdä hieman myöhemmässä vaiheessa mutta Sotkamon Lukkari-haaran kirjahankeen käsikirjoitusvaiheessa löydetty uusi tutkintalinja joudutti tutkimuksia. Aikaisemmin oletettiin Sotkamon Lukkareiden kantaisän Johan Johaninpoika Lukkarin 1674 polveutuvan savolaisesta esi-isästä Johan Erikinpoika Lukkarisesta. Kirjallisista lähteistä asialle ei löytynyt vahvistusta ja sukututkija Kimmo Kemppaisen tekemän löydöksen perusteella oli aiheutta epäilyä ihan muuta syntyperää. Tehdyn DNA-tutkimuksen avulla oli tarkoitus varmentaa tämä perinteisen sukututkimuksen kautta syntynyt epäily Sotkamon Lukkari-haaran todellisesta alkuperästä. Tutkimuksen avulla saimmekin varmistuksen epäilylle ja saimme vahvistuksen sille, että Sotkamon Lukkari-haara ei ole savolaista alkuperää vaan hyvin suurella todennäköisyydellä suku polveutuu 1400–1500-luvulla Satakunnassa tai Etelä-Pohjanmaalla eläneestä henkilöstä. Tarkempi kuvaus Sotkamon Lukkari-haaran DNA-tutkimuksesta ja sen tuloksista, eli uudesta esi-isästä, julkaistaan heinäkuussa 2013 ilmestyvässä Sotkamon Lukkari-haaran sukukirjassa.

Kertomus särkyneestä lapsuudesta

Pilketalonpoika

TEKSTI: ATSO LUKKARI

Sukuseuran vuonna 1999 järjestämän perinnetiedon keräämisen kirjoituskilpailun voittajan Atso Lukkarin kertomus.

Johdantoa tarinaani

Joulukuun puolivälissä 1997 sain Lukkaristen sukuseura ry:n sihteeriltä, Pekka Lukkariselta, yllättävän kirjeen. Hän otti minuun yhteyttä jonkin vähäisen kirjoitelmani johdosta, mistä oli mainittu sanomalehdessä. Kirjeessään Pekka kertoi, että Iisalmesa oli vuonna 1994 perustettu Lukkaristen sukuseura. Ja vuonna 1996 oli päätetty ottaa yhteyttä myös Lukkari-nimen kantajiin, koska oli selvinnyt, että nimen kummallakin muodolla oli samat esi-isät. Nimen erilaiset muodot olivat paikallisia poikkeamia.

Minä kyllä huomasin Iisalmen Sanomista jo vuonna 1994, että Lukkariset näkyvät perustavan sukuseuran, mutta ajattelin tuolloin, että siinäpäähän perustavat, eipä tuo minua koske!

Olin muuttanut perheineni Kainuusta Iisalmeen vuonna 1961. Aivan heti minä suorastan kiusaannuin, koska minua puhuteltiin ja nimeni kirjoitettiin poikkeuksetta Lukkarinen-muotoon. Näin tapahtuu vielä nytkin niiden ihmisten taholta, jotka eivät minua tunne. Tämä johtuu siitä, että täällä seudulla asuu kymmeniä Lukkarinen-nimisiä perheitä, mutta minun perheeni on ainut ”paljas” Lukkari.

Alkuaikoina muuton jälkeen minun piti jopa Iisalmen Sanomien tilauslasku palauttaa huomautuksella, ettei se kuulu minulle. Vasta sitten uskoivat.

Ja kaikkein huvittavin tapaus sattui 1960-luvun lopulla. Sain silloin postilta tie-

dotteen, että minulle oli tullut kirjattu kirje, mikä pitäisi noutaa postista. Tiedotteen vastaanottajaksi oli merkitty pelkästään Johannes Atso. Elikkä ilman sukunimeä! Ihmettelin suunnattomasti tuollaista tapausta. Kuinka tiedote tulikaan perille? Noutaessani kirjatun kirjeen kysyin virkailijalta, mitä tuollainen merkintä tarkoitti. Pienen selvittelyn jälkeen kävi ilmi, että kirjatun kirjeen vastaanottajan nimi oli kirjoitettu järjestykseen Lukkari, Atso Johannes! Siinäähän ei sinällään mitään virhettä ole. Mutta iäkäänpuoleinen virkailija oli tiedotetta kirjoittaessaan tulkinnut kirjeen nimitiedot siten, että Lukkari tarkoitti ammattia, Johannes yleisesti tunnettuna nimenä oli etunimi, mutta paikkakunnalla täysin ennenkuulumaton nimi Atso täytyi olla sukunimi. Siispä tiedote sai muodon: Johannes Atso!

Liityin sukuseuran jäseneksi välittömästi saatuaani sihteeriltä tarvittavat paperit. Tilasin myös Sotkamon pitäjän sukuseuran selvityksen. Sen oli koonnut Reijo Lukkarinen.

Mutta vaikka selasin sivuja kuinka päin tahansa, en löytänyt siitä ukkini, elikkä isän isäni Eero Lukkarin nimeä, vaikka hän oli syntynyt niinkin varhain kuin 1881. Mielessä jo kävi, että oliko sukuhaarani jotenkin erillisenä tipahtanut tälle planeetalle joltakin toiselta planeetalta!

Mutta sain sihteeriltä tietää Sotkamon Juurikkalahdessa asuvan Kaarina Lukkarin osoitteen. Hän oli tutkinut sukumme juuria erityisesti paikallisella tasolla. Tiesin, että

noilla seuduilla oli isänikin syntynyt. Olinhan itsekkin lapsena käynyt siellä Teerikylän Vesakolla. Olin kuitenkin silloin viimeisellä käynnilläni vasta viisivuotias.

Kirjoitin Kaarina Lukkarille joitakin viitteitä lähisuvustani. Eikä kulunut kauankaan, kun sain luettelon minunkin sukuhaarastani isästä poikaan aina kantaesi-isästä ja Tahvo Lukkariesta alkaen omiin perheenjäseniin asti.

Suku on siis muuten selvillä, mutta ukkini Eero Lukkarin oudot ”vaellusvuodet” jäänevät minultakin pimentoon aina omiin muistikuuviini asti. Siitä lähtien muistan tapahtumia itse.

Tämä tarinani on siis vain pienen pojan muistelu. Jos siihen perinnettä sisältyy, se löytynee jokapäiväisen arkielämän pienistä ympyröistä. Lisänä tulevat kuulopuheet ja epäsuorat viestit.

Mutta lähisuku on iäksi vaiennut. Kuolleet eivät puhu. Vuonna 1961, lähtiessäni Kainuusta Savon suuntaan, meitä sentään oli yhtä aikaa elävinä neljä sukupolvea.

Olkoon lähtökohtana kansakouluajokojeni leikkiloru:

Pappi, lukkari, talonpoika, kuppari, rikas, rakas, köyhä, varas!

Silmäni avautuvat

Olen syntynyt 4.11.1932.

Tämä aluksi kertomani ”pieni episodi” tapahtui piakkoin sotien jälkeen. Äiti, isä ja minä muutimme Paltamosta Kajaaniin juuri ennen talvisotaa. Mutta sitten, rauhan jo tultua, isä tahtoi minut monesti erilaisten kirjoitusta vaativien asioiden avustajaksi. Olinhan minä nopeampi kirjoittamaan ja käsialani saattoi olla vähän parempi.

Siispä täytimme yhdessä veroilmoitusta. Kirjoittelin lomakkeen alkuun vanhempieni henkilötietoja. Siinä kysyttiin myös heidän avioliittoon vihkimisen vuotta. ”Enpä tuota enää muista”, isä tuumi. Äitikin oli vaivautuneen oloinen ja sanoi: ”Mitä ne kaikkia joutavia kyselevät!” Lopulta hän kuitenkin sanoi, kun sitä yhä tivasin. Vuosi oli 1933.

Piirtelin tuon vuosiluvun lomakkeeseen aivan mekaanisesti. Mutta samassa tapahtui päässäni aivan itsestään outo ilmiö. Kynä irtosi kädestäni ja minä tunsin kuin valo olisi syttynyt pääkopassani. Yhtäkkiä minä tajusin jotakin sellaista, mikä ei aikaisemmin ollut käynyt mielessäni. Kohotin jo pääni ja olin kysymäisilläni jotakin, mutta samassa myös tajusin, ettei sitä voinut kysyä. Oli pakko vaieta.

Tuo näennäisesti mitätön ilmiö, merkitsi kuitenkin ratkaisevaa selkiytymistä ymmärryksessäni. Sillä hetkellä minä tajusin, aivan kuin näin, että elämäni esirippuvaate repesi ylhäältä alas asti ja viimeisetkin rippeet lapsuuteni onnellisesta tietämättömyydestä varisivat maahan.

Olin tuolloin 13-vuotias. Siihenastisissa aavisteluissa, häilyvissä mielikuvissa ja kuulemistani salaperäisistä saamani elämänkuvat murenivat toinen toisensa jälkeen kuin savileivät lasten leikeissä. Silloin aloin nähdä visioita elämäni alusta ja myös sitä edeltävästä ajasta. Oli kipeitä tosiasioita, ristiriitaja, häpeää...

Ennen kuin minä tälle Planeetalle tulin

Isän vanhempia minä opin kutsumaan ukiksi ja mummaksi. He olivat Eero Pekanpoika Lukkari s. 1881, k. 1976, siis 95-vuotiaana! Ja Kreta Sofia Lukkari os. Piipponen s. 1881, k. 1961.

Ukkini elämäнкаareen sisältyy eräs hyvin

merkillinen piirre, josta en ole kuullut juuri kenenkään kertovan. Näyttää siltä, että hän tämän 1900-luvun aivan ensimmäisinä vuosina ”katosi” tietyntömiin. Valitettavasti en tuohon seikkaan ymmärtänyt kiinnittää huomiota hänen eläessään. Hän kyllä kysymättäkin kertoi erittäin suurella mielihalulla ajoista, jotka oli viettänyt Ruotsin Kiirunassa. Hän oli suorastaan hurmioitunut kertoja työskentelystään kaivostyömaalla. Häntä kiehtoivat kaikki siellä kohtaamansa ihmiset ja heidän tarinansa. En kuitenkaan juuri mitään yksityiskohtia muista!

Miksi hän oli lähtenyt Ruotsiin? Oliko siinä omaisten mielestä jotain salattavaa? Hänhän oli tuolloin noin parikymppinen nuorimies. Minulla on olemassa aivan ”oma käsitys” asiasta, mutta sille ei kannata antaa mitään totuusarvoa. Luulen nimittäin, että Eero Lukkari pakeni venäläisten sotaväkeenottoja! Totuushan on, että esim. 1902 kutsuntoihin saatiin vain 40 % niihin velvoitetuista! Juuri noihin aikoihin elettiin kenraalikuvernööri Bobrikovin kiivainta venäläistytämiskautta. Mielestäni on hyvin ymmärrettävää, mutta ei hävettävää siinä, että yritti välttää joutumasta ensin viiden vuoden asepalvelukseen ja sitten venäläisen sotaväen alaisena mihin tahansa eri puolille maailmaa oleviin sotiin, esim. Japaniin.

Olojen rauhoittuttua Eero-ukki ilmestyi taas tuttuihin maisemiin!

Äidin vanhempia kutsuin isoisäksi ja isoäidiksi. Isoisäni, Ananias Kärkkäinen, oli laajasti liikkuva talonrakentaja. Hän oli syntynyt Iisalmen mlk:sta. Työmatkoillaan hän kulkeutui Kainuuseen, mm. Sotkamoon. Sieltä hän löysi vaimokseen Johanna Piipposen ja asettui asumaan Sotkamoon. Lapsuudessani monesti kuulin puhuttavan Tuhkakylästä ja Lantomäki-nimisestä talosta. Koska kaikki tuon ajan lähisukulaiseni ovat

kuolleet, en osaa sanoa, miten nuo ihmiset liittyivät Kärkkäisten elämään.

Jostakin syystä Kärkkäiset muuttivat Paltamoon 1920-luvun alussa. Isoisä rakensi talon Melalahden ja Vaarakylän rajamaille. Talon nimi oli Haapaselkä. Siinä minä synnyin. Myöhemmin isoisä poikineen rakensi talon myös Kajaaniin, koska sillä seudulla oli isoisällä ja kaikilla enoillani rakennustöitä. Jossakin vaiheessa myös minä vanhempieni sekä siskojen ja veljen kanssa asuimme tuossa talossa. Pojat rakensivat myöhemmin omat talonsa Kajaaniin.

Isoisän ja isoäidin elinvuosilukuja ja tähän yhteyteen saa, mutta lapsista päätellen he olivat vanhempia kuin Lukkarin isovanhempia.

Nämä kaksi mainittua sukua, Lukkarit ja Kärkkäiset, liittyivät läheisesti toisiinsa. Minä olen se ”rengas”, jonka osaksi tuli liittää nuo suvut yhteen.

Mummani Sofia Lukkari os. Piipponen ja isoäitini Johanna Kärkkäinen os. Piipponen olivat sisaruksia. Vanhempani olivat siis ensimmäisiä serkkuja!

Myös Lukkarit muuttivat Paltamoon muistini mukaan sotien alkupuolella. Syytä muuttoon en tiedä. Vaikka he asuivat Paltamossa eri kylillä, oli heidän kanssakäymisensä läheistä. Lukkareilla ei ollut omaa taloa ennen kuin isää nuoremmat pojat sotien jälkeen rakensivat talonsa. Molempien isovanhempieni kodit olivat minulle sotien aikana turvallisia kasvatuskoteja. Jäin niinä aikoina vuosien ajaksi heidän holhoukseen- ja vaikeiden kohtaloniskujen vuoksi.

Mutta meidän on vielä viivytävä kaukana menneessä ajassa, jolloin vanhempanikin olivat vielä lapsia.

Kerran Sofia Lukkari sairasteli eikä oikein jaksanut hallita siinä vaiheessa kolmannella ikävuodella olevaa Juho-poikaansa.

Silloin hän pyysi sisareltaan Johannalta, jolla oli kaksi tytärtä, että tämä antaisi joksikin aikaa toisen tyttänsä Juhon perään katsojaksi. Näin tapahtuikin.

Ei aavistanut alle kymmenen vuotias Helmi-tyttönen silloin kuinka elämän totuus viidentuhannen auringonkierron jälkeen olisi ihmeellisempi kuin tuhat tarua. Tuo joksikin ajaksi tarkoitettu pikkupiiaksi tulo karkasi vaille ääriä... Aika lehahti siivilteen kuin korven kotka. Se tempasi mukaansa nuo kaksi ihmisen lasta ja lensi, lensi... Eivät tienneet he, mihin elämänlintu heitä kantoi, mutta jokainen siivenisku kuljetti heitä lähemmäksi sitä sallimusta, mitä ihmisen ajatus ei ole luotu käsittämään.

Vuodet vaihtuivat. Kuin sisar ja veli kasvoivat Helmi ja Juho. Ei Helmi mikään tavallinen piika ollut, pikemminkin kuin talon oma tytär. Ainakaan säännöllistä rahapalkkaa ei hän koskaan saanut. Jonkinlaista puhetta lienee Eero-isäntä joskus palkastakin pitänyt, koska hän myöhemmin vuosina Helmin puhellessa lähdistään oli usein vakuuttanut: ”Jäähän nyt vielä edes vuodeksi, minä hommaan ne neljä markkaa vaikka sinisen kiven sisästä!” Ylöspidon toki sai ja jonkin verran vaatetta ja kenkiä. Ja ompelukurssin Helmi kävi Kajaanissa. Sehän olikin tapaus.

Kun Helmi jo oli hyvänmatkaa yli kahdenkymmenen ja Juho noin seitsemäntoista, tapahtui se sivullisten keskuudessa herkullisimpana puheenaiheena pidetty ”tavallinen tapaus”! Helmi siitä aluksi typeryi ja palasi silloin vanhempiensa luokse, missä vain harvoin oli piipahtanut lähtönsä jälkeen. Nyt olikin koti jo Paltamossa.

Lukkarin taloudessakin tapahtuma koettiin kiusallisena, mutta ei tehty siitä kuitenkaan ylipääsemätöntä asiaa. Ei vihoja kannettu kenellekään. Asiantuntijan avustamana Juho allekirjoitti tasavallan presi-

dentille anomuksen. Ja niin minun osani oli syntyä häpeään!

Vasta seuraavana kesänä vanhempani vihittiin laillisesti, vaikka Juho jo asusti pääasiassa Helmin kanssa tämän kotona Paltamossa. Kiusallisena he kumpikin tunsivat tuon yhdessäolon, koska naapurit katsoivat sellaista karsaasti ja nimittivät ”susipariksi”. Ja kun minä tulin, olin tietysti huoripentu.

En tiedä, millaiset kansakouluolot olivat Sotkamon syrjäkylillä vanhempieni ollessa kouluiässä. Kumpikaan vanhemmistani ei kuitenkaan ollut käynyt kansakoulua. Äiti kyllä kertoi, että kun hän liki parinkymmenen ikäisenä yritti käydä koulua, pojanjullit alkoivat nimittää häntä ”äidiksi”. Siihen sen sortin sivistys sitten katkesikin kestätyään pari viikkoa.

Isä puolestaan kertoi, että olisi mielellään mennyt kansakouluun, kuten nuoremmat veljensäkin, mutta kotoa ei päästetty. ”Ei hyvää työmiestä laiteta joutavan jäljille!” oli sanottu.

Kuitenkin molemmat vanhempani olivat omaksuneet perussivistyksen vaatimukset. He osasivat lukea ja kirjoittaa tyydyttävästi. Mistä lienevät nuo taitonsa hankkineet. Ja laskutaitokin riitti heidän elämänsä tarpeisiin. Sitä paitsi isähän oli päässäalaskijana aikamoinen mestari. Kun minä joskus koulupoikana, jopa aikuisenakin, yritin kynän kanssa ratkaista jotakin esillä olevaa laskutehtävää, isä sanoi tuloksen jo silloin, kun minä vasta laskea tuhersin!

Sotkamon vuosina ja myöhemmin Paltamossa ja lopulta Kajaaniin muutettuumme isällä olla monenlaisia ammatteja.

Synnyinseudulla metsätyöt olivat pääasiallisena ansion lähteenä. Työksi luettiin tuolloin vain ruumiillinen työ. Ihmistä arvostettiin sen mukaan, kuinka ahkera ja pys-

tyvä hän oli työn tekijänä.

Sotkamon vaarojen ja korpien mailla, syvien metsien kätköistä, alkoivat isän ja äidin niin kuin muidenkin pieneläjien työn teot. Talven tullen rytisi metsä kängäkouraisten miesten iskiessä työkalunsa kuusen tyveen. Justeerit jurrasivat, pokasahat soivat, kirveet kalkkoivat. Ja pöllipinot kohosivat. Jossain kangasmailla kumahteli tanner jyhkeiden petäjien kumahdellessa kumoon. Tukkipuita kiskovat hevoset höyrysisivät. Miesten ahaivoituneilla kasvoilla olevat juonteet ja hiki- vanat kertoivat elämisen kovaa kieltä.

Kesän aikana nuo karhunvoimaiset miehet puskiivat töitä kivikkoisilla peltotilkuillaan tai repivät rutaisen suon laitoja viljelysmaan lisukkeeksi.

Naisväki raatoi loputtomissa kotitöissä. Navettapöksässä ynisi muutama leh- mänkanttura ja pienemmät elukat karsi- noissaan. Niistä huolehti naiset ja tekivät kaiken sisätyön. Monta suuta odotti ruoka- pöydässä. Siinä jossakin välissä äiti pyöräyt- ti savusaunan hämääseen syliin uuden pie- nokaisen. Työstä sai väsyä, mutta ei valittaa. Syntyä oli lupa – ja kuolla. Siinä koko elä- mänkuva.

Myöhemmin aikoina, sotien jälkeen, isäni toimi Kajaanissa ensin rakennustöis- sä, kirvesmiehenäkin aikanaan. Innostui kuitenkin vielä opiskelemaan Kansanvalis- tusseuran Kirjeopistossa. Puheet hänen ha- lustaan nuorena käydä koulua saivat uutta uskottavuutta. Nyt hän työnsä ohessa luki useita kansakoulun oppiaineita. Jatkoivat sitten konemiehen- ja talonmiehen kurseilla. Sai siitä lopullisen ammattinsa. Hän toimi en- sin Kainuun rajavartioston Kajaanin kasar- mialueen laitosmiehenä. Oli niistä tehtävistä vastaava. Apuna oli kaksi vakinaista rajajää- käreä ja lisäksi tarvittava määrä varusmie- hiä. Mutta yhdessä suhteessa hän oli sisukas; Tahtoi tehdä työnsä siviilimiehenä, vaikka

olisi saanut vääpelin vakanssin ja huomatta- vasti parempaa palkkaa ja hyvät eläke-edut. ”Herrojen edessä en enää pökkuroi!” hän sa- noi sotahommiinsa viitaten.

Siitä hän siirtyi sitten Kajaanin suurim- man asuntoyhtiön talonmieheksi. Työmaana oli kaksi suurta kerrostaloa ja kortteliä kol- melta sivulta kiertävät kadut. Mitään koneel- lista työvälinettä ei silloin ollut. Lumet oli luotava käsipelillä. Aluksi oli myös puuläm- mitys. Talvipakkasilla kului autokuormalli- nen halkoja vuorokaudessa. Jokainen halko tarvitsi monta käsittelyä ennen kuin oli uu- nissa. Siihen kaikki muut talonmiehen työt.

Jo sodassa vaurioitunut terveys vaiva- si jatkuvasti. Kuulokin heikkeni. Hän sai eläkkeen hiukan ennen aikojaan ja kuoli 64-vuotiaana.

Elämäni vaarallisin seikkailu

Minä siis synnyin äitini kotona Paltamon pitäjässä, Oulujärven pohjoispuolella. Isä- nikin piti osoitteenaan samaa asuinpaikkaa, vaikka viipyikin usein kaukaisilla työmailla pitkiäkin aikoja. Tärkeimpiä työaloja olivat edelleen metsätyöt sekä maantie- ja rauta- tietyömaat. Aina ei työtä ollut tarjolla. Elet- tiin 1930-luvun pula-aikaa.

Syntymäni aikoina Paltamon kirkonky- lä oli vielä Oulujärven eteläpuolella, nykyi- sin Kajaaniin kuuluvan Paltaniemen kylän paikalla. Sama kuin Eino Leinon kotikylä. Kylällä oli ollut useita kirkkoja, mitkä oli- vat tuhoutuneet maanjäristyksen ja tulipa- lojen seurauksena. Vielä nykyisinkin on pai- kallaan sama, melko tunnettu ”kuvakirkko” kuin silloin tuloni aikana. Siinä kirkossa mi- nutkin kastettiin.

Koska tämä on minun tarinani, sallitta- koon, että kerron kaiken itseni kannalta lä- heisimmällä tavalla, minä muodossa:

Pakkanen oli puraissut maakamaraan jäätävät hampaansa. Pohjoinen riipinyt lehtipuut alastomiksi. Kuolemankarvainen kuura levitteli mattonsa aamu aamulta paksumpana kerroksena. Tumma kuusimetsä riihen takana seiso i hievahtamatta kuin hiljentyneenä vastaanottamaan milloin tahansa harteilleen laskeutuvan valkoisenpehmeän hupun. Koko luonto oli ripittäytynyt talven tuloon.

Piemeäntuhrainen marraskuun alun päivä oli luisunut taivaanrannalla häilyvien tummien pilvien nieluun. Tuli Yö.

Tuona yönä ei äiti nukkunut pientäkään hetkeä. Jo illan suussa oli hän tuntenut olonsa omituisen ahdistavaksi. Yön pimeyden kietoessa hänet suureen yksinäisyyteen vihla i ensikerran sen tuntu iesti, että hän aavisti hetkensä lähestyvän.

Mutta äiti oli luonteeltaan arka. Ei rohennut mennä isoon kamariin herättämään vanhempiaan. Hän vain käpertyi pikkukamarin vuoteellaan omaan pienuuteensa ja pimeyteen. Kärsi ja pelkäsi. Ja hänen kauttaan myös minä tunsin kasvavaa levottomuutta. Olihan osani joutua ensimmäiseen ja elämäni vaarallisimpaan seikkailuun!

Hyvä minun oli olla ne yhdeksän kuukautta siellä hänen sydämensä alla. Lämmin ja turvallinen oli se koto, onnellinen olomuotoni siellä. Mutta kun kerran lähde ttävä oli, aloin minä jouduttaa seikkailuani, sillä olinhan jo siihen valmis. Niinpä ponnistelin jaloillani, tempoilin käsilläni, vedessäni uin. Ja niin äidin elimistökin alkoi tehdä tilaa tulemiselleni.

Mutta äidillä oli kovin vaikeaa. Yön pitkät tunn i t kuluivat levottomuuden kasvavassa käsi ryyssä. Tuon tuostakin oli hänen noustava kävelemään kamarin lattialle, hamuttava väliin sängynalusastiaa, mutta ei mitään... Pelko vain kouraisi entistä enemmän hänen herkkää tuntoaan. Se tapahtuma, mikä edessä oli, merkits i äidille vielä-

kin enemmän kuin ruumiissa kasvava kipu. Eiväthän kaikki asiat olleet kohdallaan siinä mielettömyyden järjestelmässä, minkä ihmiset olivat omaksi vastoinkäymisekseen luo neet. Järkkymätön totuus oli, että häpeän varjo minun tulostani oli laskeutuva meidän kaikkien päälle.

– Voi Jussi, sinäkin siellä kaukana metsäyökämpällä! Äiti huokaili yksinäisyydessään.

Eikä aavistanut elämänsä nuoria vuosia elävä metsien mies, että hänestä jo sinä yönä oli tuleva isä. Minun isäni!

Mitä pitemmälle yö kului, sitä vaikeammaksi äidin olo kasvoi. Lopulta ei auttanut muu kuin oli noustava vuoteelta, hiivittävä pimeän läpi pirttiin, siitä käsi tapail i uunin ja hellan kulmaa ja etsi tulitikkua skia, mutta ei löytänyt. Äidin oli pakko hamuta isonkamarin ovelle ja koputtaa arasti.

– Hei, herätkää! Minulla on asiaa, vaan en löydä tulitikkuja. Voi h... uuhh...!

– Hyvänen aika, mikä sinulla on? isoäiti hätääntyi ja nousi vuoteeltaan.

– Tulta, valoa lamppuun. Minä luulen, että nyt se tulee...

Isoäiti hapuili pirttiin. Hänkin etsi tulitikkuja tutulta paikalta, vaan ei löytänyt niitä. Isoisää hän patisteli:

– Nousehan jo sinäkin siitä, Helmi on kiipeänä, tiedä vaikka lapsi jo olisi tulollaan! Mihin sinä olet tulitikut laittanut?

Isoisä kömpi vuoteeltaan, löysi päällysvaatteensa kiikkutuolin karmilta ja alkoi koppeloida taskujaan. Löysi vain tyhjän askin.

– Taitavat tikut olla lopussa. Täytyy naves tasta, muuripadan reunalta hakea.

– Sieltähän minä jo illalla tikkuaskin hain, kun en muualta löytänyt. Sinäkin mokoma tuherrat sen piippuvehkeesi kanssa ja hävität ainuat tikut! isoäiti motkotti.

– Aaaah... voi voi... Nyt se taitaa tulla! äiti voihki ja lyyhistyi käppyrään.

– Rauhoitu hyvä ihminen ja mene sänkyysi! isoäiti neuvoi tyyntytellen. – Ei se niin tietämättä tule. Siinä on tuntien tuska ja vaiva. Milloin ne alkoivat?

– Yöllä. Taikka jo illalla, pian maatame-
non jälkeen. Rupesi tuntumaan sellaiselta...
kuin ei milloinkaan ennen. Ja sitten vihla-
isi. En tiedä kellosta, äiti selitti.

– Niin, kello! Mitä kello on? isoäiti kysyi ja lähti samassa kulkemaan pimeään pirtin läpi kohti peräseinää, missä seinäkello oli. Hän kulki kädet edessä ojennettuna kuin unissakävälijä, kohtasi seinän, nousi penkille ja tunnusteli kelloa käsillään. Sormet tapailivat tuttua kellotaulua ja viisareita.

– Neljä, vähää vaille neljä.

Isoisä oli mennyt ikkunan ääreen ja tiiraili ulos.

– No nyt se myrkyn lykkäsi! on häksäyt-
tänyt lunta ainakin puoli metriä ja lisää tu-
lee taivaan täydeltä! Hitto, rekipelit ovat vie-
lä kesäteloillaan!

Ja isoisä pukeutui kiireisesti. Syöksyi sit-
ten ulos. Harppoi pihan poikki kalustova-
jaan. Silmät tavoittivat seinustalta sanireen.
Ähkyn kiskoi hän sen ulos. Aisat! Ne olivat
korkealla orsien päällä. Oli kiivettävä ensin
silppuleikkurin päälle, siitä navetan vinttille
ennen kuin tavoitti aisat. Luokki ja muut
valjasvehkeet löytyivät seinällä olevista nau-
loistaan.

Rusko hörähti huomenensa isoisän men-
nessä talliin.

– Nyt meille tulikin tulenpalava kiire. On
lähdeittävä kättilön hakuun! isoisä puheli he-
voselle ja taputti sitä muutaman kerran kau-
lalle.

Isoisä valjasti hevosen nopeasti re-
eteen, kantoi sitten pihaladosta sylyksen hei-
niä rekeen ja levitti ne. Sitten äkkiä pirttiin.

– Missä ne rekipeitot ovat?

– Kesäteloillaan tietysti, vintissä. Miten
niitä sieltä tähän hätään löytää, isoäiti epäili.

– Se on pakko. Kuulethan tuon, miten
Helmi kamarissa voihkii.

– Hö, sinäkin vanha kanttura, niin kuin
tuo ensimmäinen ihme maailmassa olisi!
Kiirempi tässä navettatöiden kanssa tulee.
Miten minä lypsän lehmät? Miten ruokin
kaikki elukat?

Tee niin kuin lystää, en kerkiä sinun
kanssa typerhtiä. Nyt on mentävä.

Kohta kuului vintiltä laipiolautojen na-
rahtelua ja askelten tömähälyä isoisän etsies-
sä käsikopelolta rekiryijyä ja lammashakai-
sia vällyjä. Kohta hän jo palasi kantamukset
sylissänsä. Hän tarpoi lumessa hevosen luo,
levitti rekeen tuomisensa, koppasi sitten suit-
set käsiinsä ja heittäytyi reslan kuskipukille,
nykäisi suitsista ja käski hevosta.

Lumi nytkähteli re-
en jalasten alla. He-
vonen oudoksui äkinäistä talven tuloa. Se
koukkasi turvallaan lunta maasta ja vilkai-
si taakseen kuin epäröiden oliko tämä totta
vai unta. Isoisä räpsäytti suitsiperillä kevy-
esti hevosta lautasille, pakotti sen juoksuun
paksussa lumessakin.

– Kiire, kiire...

Ei isoäitikään jäänyt kädet ristissä päivän
valkenemista odottamaan. Hän penkoi liettä
toivoen löytävänsä sieltä illallisesta hiillok-
sesta muutaman kiiluvan kipinän, josta olisi
voinut kasvattaa tulen, mutta sekin toivo va-
lui tuhkaan.

Ja äiti parkaisi taas kamarissa, jäi uikutta-
maan hiljaisesti kuin nälkäinen koiran pentu.

– Voi hyvä isä tätä elämää! päivitteli iso-
äiti. – Sinäkin vielä rupesit poikimaan tällai-
sena hetkenä!

Ja isoäidin moittivat sanat koskivat ki-
peästi äidin arkaa tuntoa. Hän yritti tuskai-
sena purra tyyntyn nurkkaa ja pidätellä tun-
teitaan, jotka pyrkivät murtamaan patonsa.
Jospa kuolema tulee..., tulisikin.

– Anteeksi, lapsi kulta, anteeksi! isoäiti
sanoi ja tulla hiippasi kamariin äidin vuo-

teen viereen. Hän kosketti kädellään äidin tuskanhikistä otsaa.

– Onko sinulla hyvin vaikeeta? Minä vaikka mitä tekisin...

Äiti ei vastannut ääneen, mutta siirsi käntensä isoäidin käsien päälle ja puristi sormia. Mitkään sanat eivät juuri sillä hetkellä helpottaneet hänen tuskiaan. Itku ryöpsähti samassa valloilleen. Hän itki omaa vähäisyyttään ja kaikkea sitä, mitä oli tapahtunut ja mitä tulisi tapahtumaan. Hänen tunteensa leijui herkissä kantimissa. Paha mieli mylersi hänen sisimmässään. Eikä äiti tiennyt, että samat mielen kuohunnat minäkin koin ja itkin ne hänen myötänsä kaikki.

Isoäiti polvistui vuoteen viereen ja painoi päänsä äidin levotonta rintaa vasten. Hänenkin kyynelistä peitto kostui. Hetken itseään rauhoiteltuaan otto isoäiti äidin kädet omien käsiensä sisälle ja alkoi rukoilla:

– Hyvä Jumala, siunaa ja varjele meitä. Anna Pyhän Henkesi laskeutua meidän päällemme. Varjele lasta ja sen äitiä, ettei mitään pahaa tapahtuisi. Poista kovat tuskat ja anna sinun rauhasi heille. Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Aamen.

Ja pieneen, pimeään kamariin laskeutui hyvä ja lämmin henki. Hiljaisuus ja rauha viipyi siihen hetkeen asti, jolloin äidin oli taas purtava hampaansa yhteen ja voihkittava tuskassaan.

– Kuulehan, minä menen Hahtolasta lainaamaan tulitikkuja. Kyllähän sinä täällä sen aikaa pärjät. En viivy pitkään, isoäiti sanoi.

– Yölläkö? Älkää lähtekö tällaisella ilmalalla, äiti!

Isoäiti kuitenkin nousi ja puki ulkovaatteet yllensä. Vielä porstuaankin hän kuuli äidin valituksen. Hän muisti monet omatkin synnytyksensä ja tiesi, että leikki oli siitä kaukana.

Ulkona pimeys ja tuisku puskiivat vastaan kuin seinä. Naapuriin oli liki kilomet-

rin matka. Isoäiti kyllä tiesi, miten oikopolku kiersi peltosarkojen välistä, mutta polkua ei nyt ollenkaan voinut nähdä. Askel askeleelta isoäiti tunnusteli jalallaan polun pohjaa lumen alta. Monesti jalka hulahti syvälle ojaan ja hän tuiskahti päälleen lumeen.

– Jumala taivaassa, auta minua...!

Naapurissa nukuttiin vielä. Lukitsematomasta ulko-ovesta isoäiti osautui porstuaan. Hän hapuili pirtin ovenriipaa, löysi ja astui sisään. Hengästyneenä ja väräjävin äänin hän sanoi:

– Huomenta taloon. Vieläkö täällä nukuutaan? Nousisiako jo, meillä tarvitaan apua!

Pirtissä nukkuvat naapuritalon aikuiset pojat alkoivat kömpsiä pystyyn. Joku raapaisi tulen ja sytytti pöydällä olevan lampun.

– Kah, naapurin emäntäkö se...?

– Helmi siellä on saamaisillaan. Kätilöä jo ollaan hakemassa, vaan kun tulitikut ovat lopussa...

– Vai on piika palannut kotiin purkamaan lastiaan!

– Niin että antasiako tulitikkuja lainaksi ensihätään?

Kun isoäiti pian palasi, oli hän saanut tulitikkuja ja myös lyhdyn lainaksi. Kotipihasa hän ensiksi laittoi saunan lämpenemään. Sitten sytytti tulen navetan muuripadan alle. Kantoi kaivosta padan vettä täyteen. Kiiruhti sitten pirttiin. Meni ensiksi pikkukamariin äidin luokse. Laittoi lyhdyn pöydälle ja alkoi tutkia äitiä, joka taas tuskissaan kieri ja voi-hki. Tunnusteli kädellään korkeana pönkötävää, sinertävää vatsakumpua.

– Ole rauhallinen. Kyllä me nyt pärjätään, kun valoakin saatiin. Oikein päin tuntuu olevan. Ei se vielä tule, ei tule.

Ja sitten isoäiti sytytteli valoja jokaiseen lamppuun pirtissä. Alkoi jo toimitella aamuaskareitaan. Kiiruhti kohta navettaa kohti lypsyastiat käsissään. Mutta samassa tulla tupsahti navetan nurkan takaa hevonen rei-

pasta vauhtia pihaan. Se tuli äänettömästi kuin yön paholainen niin että isoäiti hädin tuskin ehti väistyä hevosen alta.

– Huh mokomaa...! Ajaa kuin miele-tön...! Eikö se edes kulkusia saanut hevoselle? isoäiti päivitteli ja kömpi pystyyn lumihangesta.

– Huomenta, täältä sitä tullaan! kätilö tervehti.

– Kulkuset unohtu kiireessä, isoisä yritti rauhoittaa.

Samasta ovenavauksesta menttiin pirttiin. Kätilöllä oli sylissään isokokoinen käärö. Sen hän laski pirtin pöydälle ja alkoi availta kantamustaan.

– Otin mallin mukaan, kätilö sanoi nauraen. Kääröstä löytyi hänen oma, kolmen kuukauden ikäinen poikansa, jolle ei lähtökiireessä ehtinyt hoitajaa hankkia.

Kätilö kiiruhti pikkukamariin.

– Mitenkäs täällä jaksetaan? Huomenta!

Äiti ei jaksanut vastata, kätilö näki hänen tuskanhikiset kasvonsa ja silmien hätäisen ja pelokkaan kutsun. Kiireesti kätilö tutki tilanteen ja havaitsi tulleen viimehetkellä. Äiti parkaisi taas kivusta ja takertui puristamaan sängynlaidoista. Tunsu ihollaan lämpöisen kosteuden.

– Tuokaa tänne lämmintä vettä ja pyyhkeitä! kätilö huusi pirtissä olijoille.

– Hyvänen aika, ei kait se vielä..., isoäiti ihmetteli ja jatkoi: – Sain vasta äsken tulen saunan kiukaan alle. Ja vettä on lämpenemässä navetan muuripadassa.

Kätilö touhusi kuin tulipalokiireinen järjestellessään tilannetta. Hän kutsui uudeleen vettä ja pyyhkeitä.

– Mene hakemaan muuripadasta! isoäiti sanoi isoisälle.

Isoisä tarpoi juoksujalkaa paksussa lumessa, kahmaisi padasta vettä ja tulla teppuroi samassa pirttiin. isoäiti kaatoi vettä pesuvatiin.

– Voi hyvänen, tähän on vielä ihan kylmää! Eikä saunakaan vielä ole valmis...! isoäiti päivitteli.

– Ei tässä toki saunoja tarvita. Tuokaa vain sitä vettä! kätilö käski.

Isoisä tarttui pesuvatiin ja lähti juoksumatkaan sitä kamariin, mutta isoäiti hypähti väliin:

– Et sinä sinne, minä vien!

Ja minä tunsin, kuinka minut puserrettiin ahtauteen. Minua revittiin kuin olisi haluttu ruhjoa hento ruumiini kappaleiksi. Ja sitten hulvahti vastaan kalsea, jäinen uho. Ja minä tunsin kuinka rintani paisui niin että kipeää teki. Ja syke rinnassani kiihtyi ja minä huusin pakahtumaisillani...

– Joko se nyt? isoäiti hämmästeli.

Ja kätilö alkoi pestä minua. Jo kerran, kun hän nosti kädellään vettä iholleni, tunsin viiltävän kylmän kivun. Minä säikyin siitä niin, että huusin itseni läkähdyksiin. Hengitykseni salpaantui ja minä aloin vajota pimeyteen... Mutta kätilö riiputti minua jalasta pidellen pää alas päin ja taputteli kädellään selkääni. Ja minä palauduin tajuisuuteen ja aloin taas huutaa täyttä kurkua. Kätilö jatkoi pesemiseni loppuun, kietaisi pyyhkeen ympärilleni ja kuivasi minut. Sitten kietoi minut lämpöisenpehmeään vaippaan ja nosti äitini rinnalle. Siinä minä tunsin tutun läheisyyden. Hänen kätensä kosketukset poskillani tunsin. Kuitenkin minä vielä pitkään itkin kaikesta kokemastani järkyttyneenä. Vähän aikaa sitten minä vielä olin tuntenut lämpöisen turvallisuuden ympärilläni. Sitten alkoi kaikki tämä...

Vaikka jo aloin hitaasti rauhoittua, kuitenkin tunsin, kuinka syvälle sisimpääni jäi värisemään kivun ohut säe. Siellä se hiljaa värisi ja soi, soisi kipeästi aina siihen hamaan hetkeen asti, jolloin äsken alkanut olomuotoni päättyisi kerran ja minä pa-

laisin takaisin siihen onnellisuuden tilaan, mistä minut oli säädetty lähtemään tälle vaellukselle, jota elämäksi kutsuttiin.

Kun olin neljän kuukauden ikäinen, tapahtui ensimmäinen matkantekoni Oulujärven pohjoispuolelta kirkonkylään, järven eteläpuolelle. Ei helmikuuta. Talvisin tehtiin kirkonkylän matkat samoin kuin kaupunkiinkin ulottuvat markkinamatkat hevosella järven yli viitoitettua tietä pitkin. Niin tapahtuu nytkin.

Tuo ensimmäinen matkani sai kuitenkin tramaattisen luonteen, sillä säiden puolesta näytti maailmankirjat menneen aivan sekaisin. Monta viikkoa oli satanut silkkaa vettä. Myös lähtöpäivä avautui harmaana ja sateisena.

Märkä lumi lotisi vetisenä reen jalasten alla. Äiti istui reen perässä ja piteli minua sylissään. Isä ajoi hevosta kuskipukilla istuen.

Rannassa hevonen pysähtyi. Se ei halunnut upottaa kavioitaan hyiseen veteen ja lumihyhmään. Koko järvi näytti olevan kuin sulana vetenä. Vain pystyssä törröttävät viittakepit osoittivat tieuran paikan. Isän oli puhuteltava hevosta ja taputeltava sitä kaulalle. Vasta sitten se suostui jatkamaan matkaa. Niin se sitten astella porskutteli pysähtymättä perille asti.

Kirkon lähellä oli eräs talo, jonka väki oli meille tuttuja. Isäntä ja emäntä olivat lupautuneet kummiksi. Odottelimme talossa kastetilaisuuden alkua.

Niin minut kastettiin ja sain nimekseni Atso Johannes. Johannes olikin kaikille tuttu nimi. Sehän kuului olevan eräs perinhenimistä suvussamme. Mutta mistä ensimmäinen etunimi oli peräisin, kun oli niin outo? Sitä kysyivät kummitkin. Ja äiti kertoi luke-neensa erään kirjan, jossa oli kaksi veljestä nimeltään Atso ja Raimo. Ja silloin äiti oli päättänyt, että jos hänelle joskus on poikia

suotu, hän antaa niille samat nimet. Ja niin hän tapahtuikin.

Lähtiessämme paluumatkalle talon emäntä sanoi:

– Ei se niin mene, ettenkö minä kummi-pojalleni rippipukua hanki, kunhan se aika joutuu!

Tuon sanonnan kuulin lukuisia kertoja vanhempieni kertomana. Ja kun aikanaan se aika tuli, muistin tuon lupauksen ja ajattelin, miten merkityksettömiä ihmisten puheet voivatkaan olla. Pääsin ripiltä lainata-kissa ja isän pukuhousuissa!

Paluumatkamme samaa reittiä kotiin muodostui vielä menoakin vaikeammaksi. Vesisade oli vain yltenyt ja vettä oli jään päällä niin paljon, että sitä tihkui myös reen laitojen sisäpuolelle. Keskellä avarinta järvenselkää hevonen pysähtyi eikä suostunut jatkamaan matkaa.

– Jos siinä on railo ja hevonen vaistoa sen eikä siksi lähde! äiti arveli peloissaan.

Niinpä isän oli ottava käteensä viittakeppi, jolla hän tunnusteli eteensä jokaista askelta. Samalla hän talutti hevosta. Sillä tavalla hevonen suostui kulkemaan.

Äiti oli tehnyt reen perälle heinistä kasan, jonka keskelle asetti minut makuulle. Reen pohjalla ei voinut enää istua, sillä vesi lainehti pohjaa ylempänä. Äidin oli istuttava kuskipukilla.

Isän matkanteko lumisohjossa kävellen oli kuitenkin hyvin raskasta. Paikoin vettä hulahti saappaan varren suista kenkiin. Yhtenään oli pysähdyttävä lepäämään ja hieromaan kylmettyneitä jalkoja.

– Kaikenlaisia talvia sitä pitääkin olla! isä valitti.

– Johan se kolmanna talvenakin (1930) oli outo ilmiö, kun ei meinannut talvea tulla ollenkaan, äiti sanoi. – Sinähän kynnit Kalle-veljesi kanssa peltoa siellä Vesakolla vielä tammikuullakin!

– Sellaistahan se oli. Minähän pääsin Kallen ja hevosen kanssa oikein valokuvaan Kainuun Sanomien sivulle, isä tuumi.

Matka jatkui kiduttavan hitaasti ja vaikeasti. Ennen kuin pääsimme kotirannalle, minulle puhkesi huikea nälkä. Aloin parkua täyttä kurkkua. Ei auttanut muu kuin pysähtyä ja äidin piti ruveta imettämään minua. Keskellä järveä puhalsi hyytävä tuuli ja sade pieksi päälle vettä. Isän oli pidettävä rekipeittoa äidin ja minun yläpuolella, jotta toimitus onnistuisi. Sitten jatkui matka jälleen. Minä uinahdin heti vailla mitään maailman murheita.

Vihdoin ja viimein selvisimme sentään hengissä kotiin.

HILJAINEN VIERAS

*Hiljainen vieras
ei kysy lupaa tulla.
Varjona seisoo se
ovellasi vaiti,
kerii seittilankaa
elämäsi vuosista.
– A.L.*

Ensi kerran koin kuoleman lähelläni, kun olin viisivuotias. Silloin saimme isän kotiväeltä Sotkamosta raskaan kuolemanviestin. Seitsemäntoistavuotiaat isän kaksoisveljet olivat hukkuneet Juurikkalahteen ollessaan palaamassa metsätyömaaltaan järven yli hiihtäen. Oli toukokuuta ja kevättöjät olivat heikkoja. Koko talvista tuttua latuaan olivat Erkki ja Pekka nytkin lähteneet kotimatkalle työpäivän jälkeen. He hiihtivät peräkkäin. Kumpikin vajosi samaan avantoon. Vaikka avunhuudot kuultiin rannan läheisissä taloissa ja heidät saatiin ylös kymmenen minuutin kuluttua, eivät elvytystoimet enää tehonneet. Pekan kasvoilla tosin oli käväissyt orastava punerrus, mutta kohta olivat kas-

vot kalvenneet. Erkillä oli vielä kourassaan puukko, jolla hän oli yrittänyt irrottautua suksien sideremmeistä. Voimat eivät riittäneen hyisessä vedessä.

Pojilla oli ollut unelma: Heti lumien sullettua he kumpikin ostaisivat omat polkupyörät. Sitä varten he olivat koko talven tavallista ahkerammin käyneet pöllimetsässä työssä. Vanhemmat löysivät pyörärahat poikien omatekoisista puisista lippaista, joissa oli heidän tärkeimpiä tavaroitaan.

Se tapahtui keväällä 1938. Äiti ja minä, sekä isoäiti ja nuorin enoni lähdimme Sotkamoon hautajaisiin. Isä oli tuona aikana Kouvolassa sotaväessä. Kotiväki oli ilmoittanut hänelle hautajaispäivästä. Postinkulku oli kuitenkin ollut liian hidasta eikä isän loma-anomusta ehditty hyväksyä ajoissa. Hän ei päässyt veljiensä hautajaisiin.

Ilma oli hautajaispäivänä hyvin kylmä. Lunta oli vielä paikoin ympäristössä. Hautalle lähtiessä minun päälleni puettiin ylimääräisiä aikuisten naisten villavaatteita.

Hautajaissaatto oli pieni, vain kymmenen henkeä. Kokoonnuimme valokuvaan avonaisten arkkujen äärelle. Joku ihmetteli, miksi nuorille ihmisille oli ostettu mustat arkut. Poikien isä kertoi, ettei kauppamiehellä ollut kahta valkoista arkkua sillä hetkellä myynnissä.

Olimme muuttaneet Kajaaniin jo ennen isän lähtöä sotaväkeen. Isä oli saanut kaupungista työtä rakennuksilta. Ensimmäinen asuntomme oli hyvin pieni ja kurja. Siihen mahtui sisälle vain sänky levitettynä. Eikä mitään muuta. Se oli pieni talo kaupungin laitamalla. Isäntäväki piti lehmiä ja sikoja. Isäntä kävi myös kauppa eläimillään.

Asuntokopissamme ei ollut mitään lämmityslaitteita eikä hellaa ruuan valmistusta varten. Talonväen puolella äiti sai hoitaa keittoksensa. Oleskellakin siellä sai päivän aikana.

Ensimmäinen talvi kaupunkilaisena seläisessä paikassa asuen oli hirvittävä. Yöksi piti pukea päällensä ulkovaatteet. Pieni ikkuna korkealla seinällä oli umpijäissä. Samoin lattia seinänvieristä. Joskus peitto oli jäänytynyt seinään kiinni.

Niissä oloissa äiti synnytti toisen pojan. Hän sai nimekseen tietenkin Raimo. Onneksi talonväki oli niin ystävällisiä, että antoivat Raimon sängylle paikan omasta kamaristaan. Sinne äiti pikkuveljeä hoiti.

Kesän tultua isä sai hankituksi meille kunnollisen asunnon, kamarin ja keittiön. Minun enoni, joita oli kuusi, olivat rakentaneet sen talon asuinpaikakseen, milloin olivat talonrakennustöissä kaupungissa. Myöhemmin heistä kukin rakensi omat talonsa kun perhetyivät.

Äiti sai nyt tilaisuuden harjoittaa myös ompelemista. Eräälle torikauppiaille hän ompeli säännöllisesti ja muillekin ihmisille.

– On se ihanaa, että meiltä loppui se työn perässä hyppääminen ja päästiin eroon ihmisten pilkkapuheista, äiti puheli tyytyväisenä.

Äiti ja isä kokivat elämänsä nyt asettuneen sellaiseksi, mistä olivat jo kauan aikaa haaveilleet. Keskeytys isän töihin tuli kuitenkin sotaväen ajaksi. Mutta olihan äidillä työtä yllin kyllin. Niin kului talvi. Minä touhusin pikkuveljen kanssa päivät, niin että äiti sai tehdä töitään.

Aikanaan isä palasi sotaväestä. Hänen työpaikkansa parani huomattavasti, sillä hän sai töitä kaupungin toiselta laitamalta olevasta puutalotehtaasta.

– Eipähän tarvitse nyt ulkotöissä kärvisellä talvella. Kaikki työt tehdään suuressa tehdashallissa, isä kehui.

Niinä aikoina aikuiset puhelivat yhä enemmän sodasta. Kesän loppupuolella isälle tuotiin sininen kortti: ”KÄSKY saapua ylimää-

räisiin kertausharjoituksiin...”

Isän lähdettyä koti tuntui oudon hiljaiselta. Raimolle piti monesti selittää, ettei isä tulekaan iltaisin töistä kotiin.

Minun kouluun menoa siirrettiin vuodelle, koska olin syntynyt vuoden lopulla. Ja juuri syntymäkuukautena levisikin pelätty uutinen: Sota on syttynyt!

Pieni kotikaupunkimme joutui pommituksen kohteeksi. Monet sodan pelot kalvoivat mieltämme. Sitä sanottiin talvisodaksi. Sota päättyi kestettyään sataviisi vuorokautta. Olimme hyvillä mielin, kun isä selvisi sodasta, vaikka oli tapella nujuuttanut Suomussalmen kovissa taisteluissa etulinjassa. Ei me tiedetty, että isänkin haavat olivat sisäisiä, joita ei nähty.

Paluunsa jälkeen isä jatkoi töitensä tehtaalla. Kerran hän palasi kotiin innoissaan:

– Kuulkaahan Helmi ja pojat, pian me ostetaan oma talo!

– Ohoh! Millä rahoilla sinä muka talon ostaisit? äiti epäili.

– Ainahan työkykyinen mies saapi pankista lainaa, isä sanoi.

– Uskaltaako sitä? äiti epäili.

– On vain uskallettava. Siellä tehtaiden lähellä onkin rakenteilla meille sopiva talo eikä se ole edes kallis. Siihen tulee alakertaan hellahuoneet neljälle asukkaalle ja ylös kahdelle asukkaalle.

– Hellahuoneko vain meillekin? Kuinka me yhteen huoneeseen enää mahdutaan? äiti ihmetteli.

– No, minä vain ajattelin, että jos aluksi vuokrattaisiin vieraille muut huoneet ja saataisiin vuokratuloilla lyhentää velkaa. Myöhemmin voitaisiin puhkaista ovia niin moneen huoneeseen kuin sinä vain haluat, isä selitti.

– Sinähän puhut kuin varma ostaja. Kylä kait sinun pitäisi pankinjohtajaltakin ensin kysyä sitä lainaa. Minä luulen, että ei ne

tyhjätaskulle mitään lainoja anna, epäili äiti.

– Älähän sure, asiat on jo hoidettu niin myyjän kuin pankinjohtajankin kanssa. Ei muuta kuin odotellaan syksyyn, että talo valmistuu, isä kehui.

– Kyllä sinä kerkiät! äiti kehui.

Sinä kesänä me pojat saimme pikkusiskot. Ne olivat kaksoset. Kun siskot lähestyivät kahden kuukauden ikää äiti sairastui veritulppaan. Lääkäri kielsi lasten imettämisen ja määräsi äidin sänkypotilaaksi. Hän ei saanut osallistua mihinkään työhön.

Siitä vaikeudet alkoivat. Minun oli yritettävä selvittää äidin ohjeiden mukaan monista kotitöistä. Opini käymään kaupassa ja hakemaan vettä metsälähteestä. Mutta paljon jäi vielä töitä isän tehtäväksi työpäivän jälkeen. Hän joutui pesemään pyykkiä, hakkaamaan puita, keittämään ruokaa. Ja pikkusiskojen hoito vasta vaikeaa olikin. Niille tuttipullostta syötettävä kaupan maito piti keittää ja sekoittaa veteen. Myös tuttipullot piti keittää ennen käyttöä. Minunkin oli näitä hoitoja tehtävä isän työssä ollessa.

Sitten havaittiin, että kaupasta ostettu maito jo keitettyinä juoksettiin. Se oli hapanta. Maito tuotiin kauppoihin kuorma-auton avolavalla maitotonkissa. Helteisinä päivinä se ehti pilaantua ennen kauppaan tuloa. Eikä ollut jääkaappia kotonakaan.

Sitten tapahtuikin se pelätty asia. Pikkusiskot sairastuivat akkiä vaikeasti. Ne eivät voineet syödä mitään, ei edes vettä, vaan oksensivat kaiken pois. Ja ne tulivat koviin tuskiin ja huusivat vain. Isän oli jäätävä töistä pois ja pyydettyä lääkäri käymään kotona.

Sitä ennen Salmen vartalo alkoi oudosti nykiä, kädet ja jalat heiluivat yhtä aikaa ja koko lapsi aivan pomppi vuoteellaan. Ja yhtäkkiä kaikki liikkeet loppuivat. Äiti tahtoi Salmen syliinsä ja minä nostin siskon hänelle. Samassa lapsi retkahti aivan veltoksi.

– Hyvä Jumala, älä anna pikku raukan kuolla! äiti rukoili, mutta Salme jo oli kuollut. – Salme rukka nukkui pois! äiti sanoi itkien ja painoi lasta rintaansa vasten.

Toinen sisko, Salli huusi vielä täysillä, kun lääkäri tuli. Lääkäri tutki lapsen ja sanoi kyseessä olevan ruokamyrkytyksen. Mitään ei olisi enää tehtävissä toisellekaan. Ja muutamien tunnin kuluttua Sallia kohtasi samat oireet. Ja sitten hänkin kuoli.

Äidillekin lääkäri antoi rauhoittavan pistoksen ja käski isän hakea apteekista lisää lääkettä reseptillä. Pian äiti vaipuikin syvään uneen.

Isä laittoi siskot makuulle keittiön sohvalla päälle ja asetti lakanan heidän päällensä. Sitten hän lähti apteekkiin.

Iltana jo oli tullut ja Raimo kohta nukahhti vuoteelleen. Minun päässäni liikkuvat tuhannet asiat ja syytökset itseäni kohtaan. Syvä hiljaisuus tuntui epätodelliselta. Kuului vain äidin ja Raimon rauhalliset hengitykset. Minä makailin vuoteellani ja tuijotin kattoon. Itkin äänettömästi. Kyynelvedet valuiivat tyynylle. Olin kuin halvaantunut kykenemättä liikahtamaan paikaltani.

Kuulin oven käyvän ja askeleita huoneessa. Kattovalo syttyi, koska oli jo loppukesää ja hämärsi. Minä vain makasin silmää räpättämättä. Näin kuinka taivas avautui läpi katon ja kaksi pientä enkeliä lensi kohti suurta kirkkautta.

Tunsin kosketuksen olkapäässäni. Äänenkin kuulin:

– Silmät aukiko sinä nukut?

Olimme muuttaneet uuteen kotiimme. Se oli kummannäköinen talo. Osa ulkoseinistä oli uusista laudoista, mutta seinien ala- ja yläosat olivat purkulautoista. Osa niistä oli harmaaksi maalattua lautaa, mutta samakin lauta oli osittain maalaamatonta. Isä kertoi, että rakentamisessa oli käytetty pommituk-

nessa tuhoutuneen kauppahallin purkulautoja. Siksi se talo olikin niin huokea. Puuaines oli kuitenkin tervettä ja lujaa, isä sanoi. Ja vielä hän lupasi, että ensi kesänä me maa-laamme talon kokonaan valkoiseksi. Siitä tulee sitten hieno talo. Ja isä lupasi, että minäkin saisin vähän maalata uutta kotiamme.

Minä olin kerinnyt aloittaa koulun käymisen jo entisen asunnon luona olevassa koulussa. Muuton jälkeen minä menin uuden asunnon lähellä olevaan kouluun. Menin sinne yksin, kun isä oli työssä. Äiti eli vielä surujen maailmassa eikä jaksanut ajatella muuta. Vain välttämättömät kotityöt teki.

Itsekin havaitsin, että minut oli pantu toiselle luokalle, vaikka ensimmäistäkin olin käynyt vasta vajaan syyslukukauden. En kuitenkaan rohjennut siitä sanoa opettajalle, joka ilmeisesti tuijotti vain syntymävuotani. Ei sitä puutosta kuitenkaan kukaan huomannut. Lukea osasin jo suoraan ennen kouluun menoakin. Muissa aineissa olin huonompi, mutta siitä en välittänyt.

Talvella olin kauan aikaa pois koulusta, koska Raimon kanssa sairastuimme hinkuuskään. Se oli kiusallinen sairaus, johon meinasimme toisinaan tukehtua. Lääkärissä piti äidin meitä käyttä. Vähitellen minä siitä toivuin, mutta Raimossa piti pientä kuumetta vielä monta viikkoa eikä se parannutkaan. Oli vietävä uudelleen lääkäriin. Hinkuuskästä oli jäänyt limaa keuhkoihin ja se sitä kuumetta piti, kertoi lääkäri. Mutta ei hätää, Paltaniemellä oli lastensairaala, jossa Raimonkin vaiva parhaiten hoidettaisiin pois.

Äiti vei Raimon sairaalaan. Sinne oli kaupungista kymmenen kilometriä. Minäkin opin kulkemaan tuon matkan linja-autossa ja kävin Raimon luona usein.

Kevät jo teki tuloaan. Ihan kohta Raimo pääsee kotiin, sanoi sairaanhoitaja. Vain lop-

putarkastusta puuttuu. Soitetaan kaupalle, jotta tiedätte tulla hakemaan pojan kotiin, kertoi hoitaja.

Päiviä kului eikä soittoa kuulunut. Lopulta äiti soitti sairaalaan. Hänelle kerrottiin, että Raimoon oli noussut kova kuume! Mutta miksi, miksi? Sitä varten oli tultava keskustelemaan lääkärin kanssa.

Menimme sinne koko perhe. Lääkäri kertoi, että Raimo oli saanut streptokokkitartunnan eli anginan. Kuinka sairaalassa voi tartunnan saada? isä ihmetteli.

Saimme kuulla, että joku paikkakuntalainen nainen oli kulkenut sairaalan pihan läpi ja jäänyt puhuttelemaan Raimoa. Syliinkin oli ottanut ja laulattanut. Raimo oli hyvä laulamaan. Myöhemmin oli selvinnyt, että tuo nainen oli anginaa sairastava ja näin tartuttanut sairauden pihalla leikkimässä olleeseen Raimoon.

Kotiin pääsystä ei nyt ollut tietoa. Aika kului viikoksi, kahdeksi... Kun kävimme sairaalassa, sanottiin, että olisi parempi kun ei niin usein käytäisi. Soitetaan kyllä kaupalle, kun saa tulla hakemaan Raimon kotiin.

Kun aikaa oli kulunut aivan kohtuuttomasti, äiti taas soitti sairaalaan. Nytkin pyydettiin äitiä ja isää tulemaan lääkärin puheille. Minäkin lähdin.

Lääkäri kertoi, että angina oli kyllä jo parantunut ajat sitten, mutta nyt oli komplikaationa seurannut yleinen verenmyrkytys. Tilanne oli hyvin vakava.

Minua ei olisi päästetty Raimon huoneeseen vanhempieni mukana, mutta minä liivahdin sinne väkisin. Raimo makasi monissa letkuissa eikä ollut tajuissaan. Äiti itki ja kosketti otsaa. Isän oli tuettava äitiä ja talutettava pois.

Soitetaan kaupalle jos oleellista muutosta tapahtuu!

Kotona pelkäsimme soittoa. Odotimme ja pelkäsimme. aavistimme soiton sanoman.

Äiti oli säilyttänyt myös pikkusiskojen vaateparret ja piti niitä piirongin alimmassa laatikossa. Haikein mielin hän oli niitä toisinaan katsellut. Ne muistuttivat olemassaolollaan lapsista, joiden osana oli vain käväistä luonamme.

– Sinun pitää hävittää nuo! isä oli kerran sanonut äidille, kun näki hänet kyynelsilmin niitä hyväilevän.

– Älä luulekaan, että ainoat muistot lapsista antaisin pois! Minulla on oikeus pitää edes nämä. Kuin sydän rinnasta revittäisiin, jos näistä luopuisin.

Näin oli tapahtunut Raimon vielä ollessa kotona. Meiltä pojilta hänen ei tarvinnut salata tuota mielitekoaan. Äidille tuli ajoittain tarve avata piirongin laatikko ja ottaa esiin nuo kipua tuottavat muistot. Hellä varoen hän kosketteli niitä: pieniä vaaleanpunaisia nuttuja, myssyjä, pikkuisia tossuja... Niitä hän hyväili, painoi poskeaan vasten ja rinnallaan piti. Puheli niille ja antoi mieltänsä tuntojen liikahdella jokaisen kosketuksen myötä. Sitten hän taas sulki tavarat laatikkoon ja istui pitkät ajat liikkumatta ja aivan hiljaa.

Raimon sairastuttua äiti ei kertaakaan ollut ottanut esiin noita esineitä eikä avannut laatikkoa. Hän melkein kiersi piironkiaakin. Hän pelkäsi yhtä asiaa...

Eräänä iltana, kun isä oli juuri palannut työstä ja äiti laittanut ruokaa pöytään ja me kolme olimme istahtaneet syömään, kuului ovelta koputus.

Kauppiaan rouva!

– Nytkö se...? äiti parahti ja käsi lennähti huulille.

– Otan osaa! kauppiaan rouva sanoi ja nyökkäsi. Sitten hän poistui äärimmäisen hiljaa ja varoen kuin peläten pienimmänkin kolahduksen tuottavan lisää tuskaa sisälle jääneille.

– Haah hah hah hah haaah...! alkoi äi-

ti yhtäkkiä nauraa kasvot kalpeaksi valahtaneena, kädet velttoina sivuille pudonneina ja vartalo huojuen, silmät väärin päin kääntyneenä.

Isä hypähti tuoliltaan äitiä kohti, mutta ennen kuin tavoitti hänet, äiti jo valahti tuolilta lattiaan vaienneena ja hervottomana. Isä nosti hänet siitä sängyn päälle makuulle.

Minä pelästyin niin että rintaan koski. Luulin, että äitikin kuoli. Mutta hän vain pyörtyi. Kohta hän avasikin silmänsä. Hän makasi ääneti ja katsoi ylös laipioon silmää räpäyttämättä. Isä asettui tuolille hänen viereensä ja piti kädestä kiinni. Emme puhuneet mitään. Sanoja ei siihen hetkeen ollut.

Minä vetäydyin ovensuuhun ja nojasin seinään. Tuntui kuin sisälläni olisi särkyneitä lasiesineitä, joiden sirut viilsivät kipeästi jokaisella hengenvedollakin. Halusin paeta sitä tunnetta, mutta mihinkä minä... Annoin valahtaa itseni seinää pitkin lattiaan. Jäin siihen makaamaan avuttomana ja onnettomana. Pienessä huoneessa huokui kolme tyhjää ihmisen kuorta.

Pappi oli juuri lopettanut siunauslukunsa. Kappelista astui ulos maailman pienimpiin kuuluva hautajaissaatto. Edellä asteli pappi kirja kädessään. Perässä tuli isä valkoista Raimon arkkua sylissään kantaen. Sitten äiti ja minä.

Pappi johdatti meidät avonaiselle haudalle. Isä laski arkun haudan reunalle, hypähti itse hautaan, kurkotti siitä arkun käsiinsä ja sovitti sen haudan pohjalle. Sitten nousi ylös haudasta.

Äiti ja minä seisoiimme haudan partaalla ja seurasimme äänettöminä isän toimia. Äiti heitti kädessään olevasta pienestä kukkimpusta yhden kukan hautaan.

Vieressä oli kumpare maata ja kaksi lapiota. Isä tarttui toiseen lapioon ja alkoi luoda hautaa umpeen. Minä seurasin isän esi-

merkkiä. Pian olimme peittäneet haudan. Isä vielä tasoitti kummun siten, että kaksi viereissä olevaa pientä kumpua tuli liitetyksi yhteen.

– Veisatkaamme virrestä 332, sanoi pappi ja alkoi laulaa:

Sun haltuus, rakas isäni, mä aina annan itseni. Mun sieluni ja ruumiini Sä Herra ota suojaasi.

Me seisoiimme äänettöminä kykenemättä osallistumaan virteen. Pappi lauloi kauniisti. Sitten hän kätteli meitä kutakin ja poistui. Jäimme siihen kuin jähmettyneinä, kaiken maailman unohtamana.

– Kuinka se näin sattuikaan? isä sanoi pitkän hiljaisuuden jälkeen. – Pääsi siskojensa viereen!

– Se paikka oli Raimolle varattu, äiti sanoi hyvin hiljaa.

– Varattu...! Niinpä kait. Vain puoli vuotta tyttöjen jälkeen! isä sanoi.

– Silloin oli syksy. Nyt on kevät, minä muistin.

– Niin, ja kesää meille ei enää tule. Ei koskaan! äiti sanoi.

Pilketalon poika

Sota oli taas syttynyt. Sitä sanottiin jatkosodaksi. Isä puhui liikekannalle panosta. Se tiesi lähtöä sotatoimiin. Tämä tapahtui vain muutaman viikon kuluttua Raimon hautauksen jälkeen.

Ei kysytty isältä, miten hän saattoi jättää järkytyksestä typeryneen tynkäperheensä oman onnensa nojaan. Ei kysytty, kuka nyt maksaisi pankille määräaikaista velan lyhennykset ja korot. Ei kysytty monia muitakaan kipeitä kysymyksiä, mitkä jäivät vastaustavaille. Äiti ja isä niitä pohtivat raskain mielin ennen isän lähtöä. Minä saatoin vain aavistella lapsellisella käsitykselläni noita murheita.

Hätäisesti isä yritti selvittää tärkeimpiä

tehtäviä, joihin vielä ehti vaikuttaa. Moni asia oli paljon huonommalla mallilla kuin talvisotaan lähtiessä.

Minä olin isän mukana, kun menimme pankinjohtajan puheille. Isän oli neuvoteltava lainan hoidosta. Isä kertoi johtajalle surkean elämäntilanteemme. Ei se helppoa kerrottavaa ollut.

– No, jäädytämme lainan siihen saakka, kunnes sota loppuu, mutta korot kuitenkin täytyy hoitaa ajallaan, pankinjohtaja julisti.

– Kuinka se Helmi niistäkään koroista selviäisi?

– Vaimonnehän on näiden papereiden mukaan ompelija. Sitä paitsi teillähän on talossanne useita vuokralaisia, joilta kertyy säännöllisiä tuloja, johtaja tiesi.

– Eihän Helmi enää pitkiin aikoihin ole jaksanut ommella. Elämä on ollut niin huonoissa kantimissa. Sairauksien ja surujen kanssa on oteltu, isä kertoi.

– No mutta ihmisen pitää tointua ja tarttua työhön. Tämä maa tarvitsee nyt jokaisen ihmisen työpanosta. Kenenkään ei passaa jäädä nuutumaan. Ja suruja - hö!

– Jos se siitä tointuisikin, melkein ilmaiseksi ompelee.

– Ilmaiseksi! Miksi ihmeessä?

– Ei Helmi arvosta itseään eikä työtään, vaikka onkin hyvä ompelija.

– No, sanokaa nyt kuitenkin vaimollenne, että yrittää niitä korkoja hoidella. Jos ne näyttää käyvän ylivoimaiseksi, tulkoon sitten tänne minun juttusille. Katsotaan mitä voimme tehdä.

– Niin, eihän tässä muukaan auta, isä sanoi.

– Tehdään näin. Onnea vaan sinne sotakentälle! pankinjohtaja sanoi ja hyvästeli isää kädestä. – Lyhyt sotahan tästä tulee. painatte vain rytinällä Vienanmerelle, siitä nykäisette rajan Äänisen kautta Laatokkaan. Alle kuukauden hommahan se on. Eläköön

Suur-Suomi!

– Kiitoksia ohjeista ja hyvästi! isä sanoi ääni särähtäen.

Isän lähdettyä äiti yritteli olla työssä puutalotehtaalla, jonne nyt otettiin naisia työhön lähinnä lautojen kuljetuksiin niille harvoille miehille, jotka oli jostakin syystä vapautettu sotatoimista. Mutta pitkään ei äiti kyennyt sitä työtä tekemään. Jokin outo vaiva kiusasi häntä. Hänellä oli jatkuvia ja pahenevia kipuja jaloissa ja selässä. Ne vaivat jatkuivat kotonakin ollessa. Vähitellen liikkuminenkin tuotti vaikeuksia. Monesti piti päivälläkin heittäytyä vuoteelle ja yrittää itse hieroa kylkiään ja jalkojaan.

– Voi kun se noita luita kolottaa! äiti valitti.

Monet muutkin huolet painoivat äidin mieltä. Osa vuokralaisista lopetti vuokran maksun. Joku laittoi pienen lapsensa viskaamaan oven raosta lattialle hiukan rahaa milloin sattui. Ei asukkaat pitäneet meitä sen arvoisina, että kannatti vuokria maksaa. Monesti minä yölläkin valvoin ja kuulin, kun äiti hiljaa itki.

Oli hämärä talvinen päivä niin kuin ne kaikki. Pitkin päivää oli taas ollut ilmahälyytyksiä. Koulutunnit oli pitänyt yhteenään keskeyttää. Pommisuoja ei ollut lähellä. Useimmat oppilaat olivat tulleet uhkarohkeiksi eivätkä käskystä huolimatta menneet suojaan halkopinojen väliin, kellareihin tai rakennusten sillan alle, vaan juoksentelivät avoimella pihamaalla. Lopulta opettaja käski meidän juosta kotiin. Näin oli tapahtunut ennenkin useiden hälyytysten päivinä.

Onneksi pommikoneet olivat sinä päivänä lentää jurranneet muualle. Mutta kun illanhappu jo laskeutui kaupungin ylle, mylvähti hälyytys sireeni taas soimaan. Ose raastoi inhottavasti selkää, nouseva ja laske-

va ulina. Siihen ei tottunut, siitä ei loppua tullut.

– Mikähän tullenee yöstä, kun koko päivän jo ovat noin ahdistelleet, äiti päivitteli.

– Jospa ne menevät muualle, minä sanoin.

– Eihän sitä toivoisi pommituksia muuallekaan. Johan se tämäkin kaupunki on keskustassa melkein raunioina, äiti sanoi.

– Miksi se meitä niin ahneesti pommittaa? minä kysyin.

– Täällä on viholliselle tärkeitä kohteita. On rautatie, sotilasalue, sairaaloina olevia kouluja ja tehtaat, äiti sanoi.

– Mehän asutaan tehtaan lähellä, minä sanoin.

– Se on paha asia.

Tuskin oli äiti kerinnyt sanoa pahan asian, kun jo jysähti. Maa vavahteli ja ikkunat helisivät.

Äiti tuli istumaan minun viereen sängyn päälle ja laittoi kätensä ympärilleni kuin suojellakseen minua.

– Kunhan eivät tulisi tehtaille! äiti toivoi.

Mutta juuri silloin pommien jyrähtelyt kuuluivat aivan läheltä. Tuntui kuin talomme hajoaisi palasiksi. Ainoa ikkunamme oli tehtaille päin. Pimennysverhoa ei vielä oltu laskettu. Pieni huoneemme loimusi tulenliekkien roihusta valoisana.

Äiti ja minä emme enää lähteneet mihinkään suojaan. Sodan alkupuolella oli yritetty juosta läheisen puron sillan alle. Aina ei keritty. Silloin oli heittäydytty talven aikana maahan ja vedetty mukana oleva lakana päällemme. Kesällä oli livahdettu talomme sillan alle perustuspilareiden suojaan. Mutta nyt ei enää äidin jaloilla juostu.

– Jos on osuakseen, niin antaa tulla! äiti sanoi alistuneena.

Kuitenkin me nytkin vapisimme pelosta. Pauhina kesti vain lyhyen ajan. Kului kuitenkin vielä pitkään, ennen kuin tasaisena

ulinana soiva vaaraohi-merkki alkoi ulista.

Menin ulos portaille ja mietin äskeisen pommituksen seurauksia. Pimeys oli jo tihentynyt. Tulipalojen välkehtivät loimut kajastelivat niin keskikaupungin kuin tehtaidenkin suunnalla. Savun haju oli levinnyt ympäristöön. Tulenloimujen valossa näin, että ainakin paperitehtaan iso piippu oli pystyssä. Pieniä valon kajastuksia karkasi myös asuntojen ikkunoista, pimennysverhojen reunoilta ja rakosista. Monenlaisia ääniä kantautui korviin.

Äiti kutsui minua sisälle. Hän oli laskeutunut pimennysverhon ja sytyttänyt valon.

– Vesi on lopussa. Koko päivän on ollut pommituksia ollut, ettei vesisankkoa ole päässyt hakemaan, äiti puheli kuin itseksensä.

Minä olin vaiti, vaikka tiesin, mitä äiti tarkoitti. Olisihan minun pitänyt olla reipas poika, ottaa tyhjä vesisankko ja juosta potkukelkan kanssa lähteelle hakemaan vettä.

– Se on pitkä ilta istua kuivin suin. Ei edes teetä voi keittää, äiti sanoi taas.

Meinasin jo lähteä, mutta kuitenkin vitkastelin. Kaikki ikävät asiat pyörivät mielessä. Ainainen nälkä kipristeli mahassa.

Äiti nousi vuoteelta selkäänsä hieroen. Enempää puhumatta hän alkoi pukea ulkovaatteita päällensä. Otti vesisankon ja lähti mitään sanomatta.

Vesipaikkamme oli Kaupunginlammen rannassa oleva lähde. Se oli kaivonrenkailla varustettu. Veden nostoa varten oli kanteen kiinnitetty riimu, jonka toisessa päässä oli sankko. Lähde oli jyrkän ratapenkereen alla. Sinne johti puiset portaat, mitkä talvella olivat usein liukkaat.

Äiti liikkui talvella aina potkurin kanssa, sitä tukenaan pitäen. Äidin lähdettyä minua alkoi harmittaa, kun en itse lähtenyt. Mutta minua väsytti ja heikotti. Taisin hetken torakhtaa siinä sängyn päällä loikoessani.

Yhtäkkiä minä hätkähdin hereille. Vilkaisin kelloa. Äiti ei vieläkään palannut veden hausta, vaikka aikaa oli kulunut jo yli tunnin! Tavallisesti häneltä kului aikaa viisitoista minuuttia. Minulta ei sitäkään.

Mitä oli tapahtunut?

Käväisin portailla kuulostamassa, mutta äitiä ei näkynyt. Palasin sisälle. Kadutti, kun en lähtenyt veden hakuun. Annoin äidin mennä, vaikka jalat eivät tahtoneet kestää kävelyä. Jos lienee vaikka luiskahtanut liukkaalta kannelta lähteeseen!

Minuutit kuuluivat tuskaisen hitaasti. Kävelin levottomana huoneessa. Silloin kuulin jotakin ulkoa. Kuin itkisi joku...! Ryntäsin portaille. Oviaukosta heijastuvassa valossa näin, että äiti makasi portaiden alapäässä ja piteli kaksin käsin vasenta jalkaansa reidestä. Itki ja valitti.

– Mitä nyt...? minä huudahtin hätäisenä. Ääneni oli kuiva ja sanat takertuivat kurkkuun.

– Voi voi, lankesin! Jalka meni poikki! Kovassa tuskassa on! voihi äiti

– Mitä minä...? Menenkö sanomaan jollekin, että apua? kysyin.

– Ei ei, koetetaan selvittää itse. Koeta sinä auttaa, varovasti, varovasti!

Se oli äärettömän hidasta hivuttautumista ensin porrastasanteelle, siitä eteisen kautta huoneeseen ja pitkin lattiaa ryömien sängyn viereen.

– Ota viltti ja laita se katkenneen jalan alle, yritä kannatella sillä jalkaa. Tuskallisten ponnistelujen jälkeen äiti pääsi vihdoinkin vuoteelleen. Hän yritti asetella katkenneen jalan siten, että tuskat olisivat vähäisemmät. Mutta pieninkin liiakahtaus, yskähdyksikin tuotti suuria tuskia.

– Aspiriiniä, anna äkkiä aspiriiniä! äiti hoki.

Vapisevin käsin porkkasin lääkelaatikolla. Viimein löysin.

– Eipä ole vettä! Minä menen hakemaan. Missä sankko? minä hätäilin.

– Anna vain tänne! äiti sanoi ja pureskeli kuiviltaan tabletteja. – Sankko jäi kun lanke-
sin... jonnekin törmän päälle.

– Joo, minä menen, sanoin ääni väristen.
Juoksin potkuria lykäten minkä kerke-
sin. Pimeät kadut eivät minua hidastaneet.
Sankko kellotti syrjällään rantatörmän pääl-
lä. Sieppasin sen ja kipitin alas kymmenet
portaata. Täytin sankkoni ja sitten portaita
ylös. Sidoin potkurissa olevalla narulla san-
kon käsipuuhun, niin että se jäi riippuvaan
asentoon. Siinä se ei läikkynyt juuri ollen-
kaan.

– Anna vettä! äiti kuiski tuskaisena.

Minä kahmaisoin kauhalla vettä lasiin. Äi-
ti joi monta lasillista.

– Jos minä vaikka kauppiaan rouvalle
menisin sanomaan, yritin selittää äidille.

– Ei ei, ei häiritä ketään! Jospa se siitä
asettuu...

Ja niin alkoi pitkä, tuskien täyteinen yö.
Äiti vaikeroi ja söi särkylääkettä. Näytti siltä,
ettei niistä ollut paljon apua. Sisimmässäni
takoi viiltävä tunne: Minun syy, minun syy...

Uusi päivä vaaleni lyhyeksi keskitalven har-
maudeksi. Sitä vastaan oli käytävä tikkuisin
silmin, kivistävin päin ja sisäiset syytökset
mielessä. Koko pääni oli yhtenä sekavana
kaaosena.

Jotakin nurinkurista oli meidän tilan-
teessa. Äiti ei nytäkään, äärimmäisessä hädäs-
sä, turvautunut toisen apuun. Ketään ei saa-
nut häiritä, ei tuottaa toiselle vaivaa, koska
olimme niin vähäisiä olentoja ihmisinä!

Minä opin vähitellen tuon saman asen-
teen enkä arvannut, että kantaisin sitä itsel-
läni läpi elämän.

Niin me elimme päivästä toiseen. Sama
tuskien kanssa kamppailu jatkui yötä päivää.
Tuskin erotimme toisistaan enää vuorokau-

den vaihtelujakaan. Mitäpä merkitsi meille
pommitusten jyrähtelyt, mitä kattolampun
heilunta, ikkunaruutujen helinä... Se kaikki
oli vain etäistä kumua. Meillä käytiin neljän
seinän sisällä, pienessä huoneessa, tuskan
vääristämän ihmiskurjan ruumiissa ja toi-
sen sisimmässä.

Jos ajattelin jotakin, tunsin vajoavani
vain entistä syvemmälle toivottomuuteen.
Mutta silti nuo monet kysymykset täyttivät
pääni. Kuka tekisi äidin jokapäiväiset työt
kotona? Kuka kävisi ostoksilla? Kuka laittai-
si ruokaa? Kuka siivoaisi? Kuka pesisi pyyk-
kiä? Kuka, kuka, kuka...? Turhia kysymyksiä
kaikki. Me olimme tuhoon tuomitut. Kunpa
voisimmekin kuolla niin kuin pikkusiskot
ja veli! Minä en kelvannut edes kuolemalle!
Olinko minä niin paha? Rankaisisiko Jumala
minua siksi, kun olin viisivuotiaana heittä-
nyt kissanpennut kivilonkkaan, vedellä täyt-
tyneeseen kalliolouhokseen? Sitäkään pahaa
tekoani en ikinä unohda!

Moniin asioihin minä olin syyllinen!

Jonakin hetkenä tietoisuuteeni räjähti
huikaiseva tunne. Sen nimi oli nälkä! Se ul-
voi sisuksissani kuin susi. Äiti ei vielä tajun-
nut tuskiansa ylitse, mutta jonakin hetkenä
se hänessäkin kirpoaisi. Mehän kuolemme
nälkään!

Tuon kauhean ajatuksen yli oli kuitenkin
pakko pyrkiä. Minun oli yksin koettava
selvitä kaikista asioista.

– Missä se äitisi on, kun sinä olet ruven-
nut vakituisesti kaupassa käymään? kysyi
kauppiaan rouva.

– Se on kippee.

– Mikäs sille on tullut?

– Sillä kait on jalka poikki, kun se oli lan-
gennut vettä hakiessaan.

– Ettäkö jalka poikki! Mutta miksi sinä
sanoit että ”kait”? Eikö lääkäri sitä varmuu-
della tiennyt?

– Ei se lähde lääkäriin.

– Jassoo. No, se tunkin sitten olevan reumatismia. Johan se on pitkään niitä jalkojaan valittanut. Pitäisi hakea apteekista linjamenttiä. Vai onko teillä sitä?

– Ei ole. Aspiriiniä se vain syöpi.

Ruuan kanssa tuli pahoja vaikeuksia. Enhän minä osannut laittaa oikeata ruokaa, eikä ollut siihen tarpeitakaan. Useimmiten minä vain kaadoin lautasille hiukan maitoa, siihen ripsautin vähän suolaa ja joukkoon sipersimme leivän palasia. Sitä söimme päivästä toiseen. Paha vain, kun leipäannoksemme kului loppuun ennen aikojaan.

Nälkä panee ihmisen tekemään vaikka mitä. Niin se pani äidin ja minutkin. Nyt oli äidin pakko lähettää minut kansanhuoltoon pyytämään ylimääräisiä leipäkortteja.

En olisi mielelläni tuolle matkalle lähtenyt. Minä olin hyvin ujo ja arka asioiden toimittaja. Nyt oli kuitenkin ylipääsemätön tilanne.

Kansanhuolto sijaitsi Braahenkadulla alakaupungilla, rantapuiston laidalla. Se oli matala ja pitkä puurakennus, jossa oli monta kapeaa ikkunaa ja vilkkaasti käyvät ovet. Ihmisiä tuli ja meni yhtenä. Kaikilla näytti olevan kova kiire. Viivyttelin ulkopuolella ja mietin kuinka uskaltaisin astua sisään. Vai juoksisinko takaisin kotiin? Muistin silloin ukin joskus kertoneen nälkävuosista, jolloin ihmiset söivät pettua tai ruumenia, sitten turposivat ja vuosivat verta, kuolivat. Minun oli pakko rohkaista itseni ja astua sisään.

Seisoin ihmisjoukossa ja puristin hiki-sessä kourassani tyhjiä leipäkortin kantoja. Yritin toisten tavoin hivuttautua lähemmäksi tiskiä, jonka takana virkailijat tekivät työtään. Mutta minusta eivät muut ihmiset välittäneet mitään, tunkivat vain itsensä edelleni. Virkailijatkin näyttivät pelottavan tärkeiltä ja vihaisilta, melkein niin kuin opettajat! Voisinko vielä paeta?

Jotkut ihmiset väittelivät virkailijan kanssa, olivat tyytymättömiä. Kuinka minä osaisin selittää asiani? Nieleskelin tyhjää ja silmissäni alkoi himertää kosteus. Väsyttikin ja nälkä huimasi ja heikotti. Seisoin ja yritin edetä puoli torkuksissa. Mielessä vain yksi ajatus: leipää, leipää, leipää...

– Mitä poju? kuulin jonkun kysyvän.

Hätkähdin ja katselin ympärilleni. Pöydän takana virkailija katsoi suoraan minuun, odotti asiaani.

– Minä... eikun äiti... tarkoitan... että leipää..., sopertelin ja ojensin tyhjät kortit naiselle.

Mahtoiko hän edes ymmärtää, mitä tarkoitin. Minä häkellyin ja häpesin yhä enemmän. Itku pyrki taas ryöstäytymään esille. Kyynelvedet jo valuiivat poskia alas. Minua hävetti. En saanut itkeä. Ei ne miehet itke, oli minulle monesti sanottu. Mutta mitä enemmän taistelin paha mieltä vastaan, sitä voimakkaampana se pyrki esiin. Ja minä muistin, että äiti siellä kotona odotti leipää nälkäisenä ja tuskaisena. Ja sillä hetkellä itku ryöstäytyi äänekkääksi ryöpyksi. Joku vieressä seisoja kosketti olkapäätäni. Kun vilkaisin, näin vanhan naisen katsovan.

– Poika rukka! hän sanoi ja minusta näytti, että senkin silmissä pyörivät kyynelvedet.

Samassa virkailija ojensi minulle korttien kannat takaisin.

– Mene kotiin ja kerro äidillesi, että hänen pitää mennä käymään sosiaalilautakunnassa ja sen jälkeen... ja sitten...

Sieppasin kortinkannat ja syöksyin äkkiä ulos.

Äidin onnettomuuden ja kaiken siihen liittyvän kaaoksen keskellä olin kokonaan unohtanut koulun. Kaupassa käydessäni tai vettä hakiessani jo muutamat oppilaat, varsinkin tytöt, olivat ilkkuneet minulle ja huu-

delleet jälkeeni keksimiään loruja:

– Pilketalon poika, tilu lalu lei, kouluu kehtaa käydä ei! koska kotini oli kirjava kuin tiikerin turkki. Siksi meidän talolle aikuisetkin nauroivat. Siitä minä en välittänyt mitään. Se oli pikkuseikka ison asian rinnalla.

Mutta jonakin päivänä minun oli tehtävä sekin ratkaisu, että menin kouluun. Äitikin oli sitä mieltä. Ja siinä oli parasta se, että koulussa annettiin joka päivä lämmin-tä keittoa. Kaikki kotityöt minun oli tehtävä aamulla varhain ja iltapäivällä koulun jälkeen.

– Kas vain, pilketalon poikaakin vielä näkee! Missäs sinä olet luuhaillut nämä monta viikkoa? opettaja kysyi outo virnistys kasvoillaan. Ensi kerran hänkin nimitti minua pilkkanimellä.

– Enhän minä missään, vaan kun äiti...

– Sano suoraan, missä olet piileskellyt! opettaja huusi ja tuli ihan viereeni. Sen kaulajänteet kiristyivät ja veri nousi päähän. Se meni aivan punaiseksi naamaltaan.

– Kotonahan minä... äitiä hoitamassa, kun siltä katkesi jalka vettä hakiessa, sain lopulta sanotuksi.

– Mitäs hoitamista sinulla siinä oli? Sairaalassahan katkenneita koipia korjataan!

– Ei kun äiti... kun se on kotona, kun se ei...

– Höpö höpö! Opettelisit ensin edes valehtelemaan ennen kuin tulet pajunköyttä syöttämään. Nurkkaan siitä! opettaja ärjäisi niin kimeästi, että en tointonut tarpeeksi joutuin liikkumaan. Ja silloin opettaja tarasi tukkaani kuin naaras leijona ja raahasi minut uunin ja seinän väliseen nurkkaan.

– Siinä seisot koko jumalan päivän ja mietit uusia selityksiä!

Välitunnillekaan minä en saanut mennä. Enkä minä uskaltanut kertoa opettajalle sitäkään, että minulla oli ”häätä” ulkohuoneeseen, kun olin seisonut jo kolmatta tuntia.

Lopulta en voinut mitään sille, että minulta pääsi ”liri”! Se valui väkisin lämpimänä nauhana säärtä pitkin ja levisi luokan lattialle isoksi lammikoksi. Oppilaat alkoivat nauraa räkättää ja opettaja raivostui taas. Se iski kämmenellä minua korvalle ja talutti sitten korvasta kiskoan luokan ovelle ja tyrkkäsi eteisen lattiaan.

– Mokoma kusipukki! Hae heti vahtimestarilta luuttu ja siivoa jälkesi!

– Minä tein niin kuin käsky oli. Sitten minun oli palattava takaisin nurkkaan. Syömäänkään ei opettaja minua laskenut, vaikka makea kauravellin tuoksu kihelmöi kielelläni ja kiihdytti entistä huikaisevamman nälän.

Tunti vaihtui taas. Olin ehtinyt miettiä jo karkaamistakin välitunnin aikana. Rohkeus kuitenkin petti. Olin niin väsynyt, että polvia heikotti.

– Irti seinästä! Etkö sinä kurja pysy edes pystyssä omin jaloin? Makkaratehtaalle joutaisit, mokoma... paskiainen!

Polveni tosiaankin notkahtelivat. Siksi olinkin painautunut hetkeksi seinää vasten. Tunsin, että silmissäni alkoi kummasti vilistä pieniä tulikipinöitä ja käsiäni pisteli. Ja yhtäkkiä tuli täysi pimeys...

Seuraava havaintoni oli kummallinen. Ensin pelästyin sitä. Näin ympärilläni suuren määrän ihmiskasvoja, jotka tuijottivat minua ylhäältä alas päin. Luulin, että olin kuollut ja makasin haudassa! Mutta miksi arkun kantta ei ole pantu kiinni? Vai oliko minut laskettu haudata ilman arkkua?

– Nouse ylös siitä ja painu pulpetillesi! Taisit pyörtyä, mokoma sankari! tuttu ääni päkätti, mutta nyt se oli lauhkeampi kuin aikaisemmin.

Jonakin hämäräisenä iltapäivänä koulun jälkeen tuli mieleeni turhanpäiväinen mielihalu hiukan kuljeksia ulkona ja katsella kotini

lähellä olevan vilkkaaliikenteisen kadun kulki-joita. Usein siitä ajeli sotilasajopelejä, hevosi- ja autoja. Kaupankulman pojilla oli tapana pyrkiä sotilashevosten reen kannoille. Minä en rohjennut ajatellakaan sellaista hupia.

Katujen risteys kaupan kulmalla oli poikien suosima kokoontumispaikka. Melkein aina siinä oli koolla lähiseudun poikasakki. Kesän aikana pojat pelasivat erilaisia rahapelejä, läntsimistä ja kenttäkarjalaista. Jos minulla joskus sattui taskunpohjalla olemaan muuan kolikko, silloin pojat vetivät minutkin peleihinsä. Mutta heti, kun olivat kynineet minut, sain lähteä matkoihini. Minusta ei kukaan välittänyt kaverina. Vain pilketalon poikana olin pilkanteon kohteena. Joskus tekivät muunkinlaista kiusaa minulle. Kerran, ensimmäisten syysjäiden aikana kuljeskelimme lammen rannalla. Rohkeimmat uskalsivat mennä jäällekin. Joku keksi siepata lakin päästäni ja sitä alkoivat pojat viskellä toisilleen. Minä juoksentelin välissä yrittäen tavoittaa lakkiani. Joku keksi uuden kikan ja viskasi lakkini jäätä pitkin liukumaan. Se liukui kauas lammen keskustaa kohti, lähelle sulana olevaa jään reunaa. Naurun rähäkkä poikasakissa oli riemukas. Minä tuhertelin itkua ja lähdin paljain päin kotiin. Tein vielä senkin virheen, että kerroin seuraavana päivänä opettajalle sen kaverin nimen, joka lakkini viskasi. Eihän opettaja siihen mitenkään reagoinut, asia oli hänelle yhdentekevä. Mutta koulun päätyttyä lakin viskaaja kävi minuun käsiksi ja poikasakki piiritti meidät. Olin huono tappelemaan, joten puseroni hiha pian repeytyi ja nyrkki tirskahti naamaani niin että nenäveret valuivat valtoiminaan. Sen jälkeen en juuri viipynyt poikien porukoissa.

Mutta sitten, tuona talvisena iltapäivänä, minä tyhmyyksissäni lähdin vähän jalottelemaan. Onneksi kaupan nurkalla ei silloin ollut ainuttakaan poikaa. Sain rauhassa sii-

nä hetken nojailta hirsiseinään. Sitten lähdin palaamaan kotiin.

Meidän pihaan johti oikopolkku läheltä kauppaa. Se oli lähitalojen ulkorakennusten väliin jätetty sola. Kääntyessäni kadulta oikopolulle näin kolme sotilasta kujan toisessa päässä, kotini ulkorakennuksen kohdalla. Meinasin kääntyä takaisin ja kiertää korttelin ympäri katua pitkin. Rohkaisin kuitenkin mieleni ja jatkoin matkaani ihmispelkooni uhmaten. Sitä samaa polkua käytimme aina kaupalle ja veden hakuun mennessämme. Mitäpä minä nytkään pelkäisin suomalaisista sotilaista.

Lähemmäksi tultuani näin, että sotilaat olivat humalassa. Yksi istui keskellä polkua reppu jalkojensa välissä. Se kaivoi repustaan kirkkaan viinapullon ja otti siitä ensin ryyppyn, ojensi sitten pullon ulkorakennuksen seinään nojaaville kavereilleen. Miehet puhelivat kovalla äänellä ja nauraa räklättivät.

Ajattelin livahtaa miesten välistä kotipihaan, mutta yksi miehistä sulki tieni ja levitti kätensä eteeni. Yritin livahtaa käsien alta, mutta sotilas tarttui ranteeseeni kiinni.

– Stoi, nuorimies! Älähän hoppuile, jutellaan vähän.

– satutko tietämään, missä täällä on niitä hyviä naisia, tiijähän? toinen sotilas kysyi.

– En tiijjä.

– Mihinkäs olet matkalla?

– Kotiin. Äiti odottaa, sanoin melkoisesti peloissani.

– Haaaah hah hah hah haaaa...! miehet räjähtivät nauruun ja alkoivat heitellä suustaan vaikka mitä ehdotuksia.

– Vai äiti odottaa! Sepä hyvä. Jospahan lähettäisiin miehissä sitä äitiä lohduttamaan! Vai mitä pojat?

– Ja sehän onnistuu!

– Ei tarvitse äidin pitkään odotella!

– Saisi kerrankin kyllikseen lohdutusta!

– Oikein kolmen uroksen voimin!

– Missä sinä asut?

En puhunut mitään. Pelkäsin, että ne tulevat kotiin, jos sanon. Minä en sanoisi vaikka tappaisivat!

– Anna sille huikat, että virkistyy! sotilas sanoi maassa istujalle. Mies kaivoi taas pullonsa esille. Siinä oli paksu puinen korkki, jonka sotilas käänsi kupiksi ylösalaisin ja kaatoi sen piripinnaksi viinaa.

– Poika perkele, otahan tuosta!

– En minä, se on pahaa! sanoin ja pudistin päätäni.

– Mitä jumalauta! Onko suomalaisen sotatankarin tarjoama ryyppy pahaa?

– Mikäs killiäinen sinä oikein olet? sanoi seinään nojaileva ja tuli ihan lähelle. Sen henki haisi viinalle.

Kun en monen tarjouksen jälkeenkään ottanut ryyppyä, maassa istuja ryyppäsi viinansa itse.

– Päästäkää irti, minun on mentävä! sanoin. Mutta se joka minua piteli, kamppasi jalat altani ja minä keikahdin pitkäkseeni maahan. Yritin siitä kierähtää karkuun, mutta sotilas otti nyt minua puseron rinnuksista kiinni ja asettui polvilleen minun päälleni ja piti selällään maassa.

– Annetaan killiäiselle kunnon räkäkänni! sanoi yksi sotilas.

– Joo perkele, niin annetaankin! Siitäpä äitikin näkee, miten suomalaiset sotaurhot ovat reiluja.

Pulloa pitelevä sotilas kiersi taas pullonsa auki. Nyt se tunki pullonsuun minun huulilleni. Minä rimpuilin vastaan. Viinaa läikkyi maahan ja päälleni.

– Pitäkää sitä saatanata paikallaan! sanoi pullomies.

Päälläni istuja otti käteni ja painoi niitä maata vasten. Toinen sotilas piteli päätäni paikoillaan. Kolmas survoi kovakouraisesti pulloa suutani vasten. Viina hulahti suuhuni, vaikka puristin hampaani yhteen. Olin

tukehtumaisillani. Oli pakko niellä. Tuherstin itkua. Pullomies ruhjoi huuliani ja ikeniäni. Tunsin suussani viinan ja veren maun. Välillä ne jonkin aikaa pitivät taukoa. Joivat itse ja tupakoivat. Sitten jatkoivat juottamisistani uudestaan.

Kohta alkoi maa ympärilläni kallistella, rakennukset huojuivat, sotilaiden inhottavat naamat lähellä kasvojani vääntyivät muodottomiksi irvikuviksi, kun ne nauraa rähisivät ja puhelivat mitä sattui. Taivas alkoi pudota päälleni, peitti minut...

Tulin tajuisuuteen omissa vuoteessani. Pää oli raskas kuin kivi. Silmäin liikahtuskin tuotti kipua. En kyennyt nousemaan vuoteelta, sillä jalkani eivät kantaneet minua.

Äiti katsoi, että nyt oli seuraavan päivän aamu. Joku kulkija oli minut illan jo pimentyessä löytänyt maassa makaamasta. Jonkun toisen avustamana minut oli kannettu kotiin omaan sänkyyni. Olin ollut tajuton. Äiti oli koko yön pelännyt, että kuolen viinamyrkytykseen. Mutta enpähen kuollut. Minussa taisi olla kissan henki!

Äiti käski minun ottaa ja laittaa otsalle kylmään veteen kasteltu pyyheliina. Minä tein niin heti kun kykenin nousemaan.

Kolmantena päivänä tapahtumasta jaksoin lähteä kouluun. Aamutuntien aikana oli käsitöitä. Sen aineen opettajana oli mukava vanha mies. Kesken tunnin tuli veistosaliin kaksi ylempien luokkien tyttöä. Ne sipisivät opettajalle jotakin ja osoittivat sormella minua. Kuulin muutamia sanoja.

– Tuo se oli!

– Mitä? Mitä...? kyselin avuttomana.

Opettaja käski minun tulla tyhjään luokkaan. Siellä hän kysyi, oliko siinä perää, että minä olin ollut humalassa.

– No kun ne juottivat, minä sanoin pää riipuksissa ja kerroin niin kuin oli tapahtunut.

– Tämä on hyvin vakava asia. Minun on kerrottava tästä koulun johtajallekin, kun tämä kuitenkin on tullut ilmi. Käsitähän sinä sen.

– Käsitän.

Samana päivänä sen tiesivät jo kaikki, niin opettajat kuin oppilaatkin. Ympärillä naurajia ja rähisijöitä riitti. Oman luokan opettaja, vanhapiika känkkänä, rankaisi minua ankarasti. Ensín se kuulusteli, mutta ei kuitenkaan uskonut sanaakaan, kun kerroin. Se haki opettajainhuoneesta vaateripustiimen ja pujotti sen puseroni harteisiin. Siitä se kiskoi minut eteiseen, missä laittoi minut oppilaiden vaatenaulakkoon riippumaan. Hihojen läpi se vielä tunki karttakepin, niin että käteni jäivät levälleen sivuille. Minä riipuín siinä seinällä niin kuin Jeesus ristillä. Vain varpaat pikkuisen hipoivat lattiaa.

Olin siinä koko kouluväen ivan ja pilkan kohteena. Muutamat tytöt sylkivät silmilleni. Pojat kutittivat minua kainaloista ja mahasta ja vaikka mistä ja ilkkuivat ilkeästi. Olin aivan avuton.

– Siinä pysyt etkä pääse tällä kertaa pyöryilemistä esittämään! opettajani sanoi ylpeä virmistys naamallaan.

Koulutuntien jälkeen koulun johtaja ja oma opettajani tulivat kotiinkin äitiä kuulustelemaan ja kiusaamaan. Johtaja oli vieläkin äkäisempi kuin oman luokkani opettaja. Se oli yksikätkäinen talvisodassa haavoittunut invalidi, entinen sotilasupseeri. Se käytti vieläkin sotilaspukua ja arvomerkkejä! Vaikka äiti kertoi johtajalle niin kuin asia oli, ei se äitiäkään uskonut. Äiti vain itki.

– Minä tunnen sotilaa, uhosi johtaja. – Suomalainen sotilas ei ole niin tyhmä, että kaataisi arvokasta valtion viinaa holtittomasti tuollaisen poikaräähkän kurkkuun! Ymmärrättekö?

– Kuinka se muuten...? äiti ihmetteli.

– Onhan poika voinut varastaa pullon

humalassa nukkuneen sotilaan repusta tai taskusta! johtaja päätteli.

– Se on paljon mahdollista, oma opettajakin vakuutti.

– Mutta rikollisuutta minä en suvaitse omassa koulussani! Ymmärrättekö? Minä erotan, vaadin johtokuntaa erottamaan pojan koulusta! Ymmärrättekö?

Äiti ei vastannut mitään.

– Olen täysin samaa mieltä, sanoi oma opettaja.

Minä seisoin ikkunan ääressä ja katsoin ulos. Nielekselin pahaa mieltäni, kun minua ei kukaan uskonut, paitsi äiti. Olin jo pitkään vihannut varsinkin naisopettajia, mutta nyt vihani kasvoi myös miesopettajia kohtaan, etenkin johtajia kohtaan. Koko maailmassa ei ollut ketään niin inhottavia ihmisiä kuin opettajat, minä ajattelin. Onneksi ei minun enää ikinä tarvitse mennä kouluun! Siitä tunsin hiukan hyvää mieltä kaiken pahuuden keskellä. Hyvä että erottivat koulusta!

Jo kaksi kuukautta oli äiti maannut vuoteessa kykenemättä siitä liikahtamaan. Minä olin hänen ainut kosketuksensa ulkomaailmaan. Minun oli pitänyt oppia selviytymään kaikista asioista.

Muutamasta virastosta minun oli haettava isän sotilasavustus. Se oli pieni rahasumma, jolla meidän oli selviydyttävä kaikista menoista. Ei lapsille, ne sanoivat ensin. Yritin selittää, miten asiat olivat. Pitää kuitenkin olla valtakirja äidiltä, sanoivat vielä. Äidin oli kirjoitettava jonkinlainen paperi, jossa oli hänen pyyntönsä rahan antamisesta minulle ja allekirjoitus. Sitten vielä kaksi todistajaa, joiksi kävin pyytämässä seinätaustanaapureita.

Toisesta virastosta piti ostaa sekahalkoja polttopuiksi. Vanhamies toi ne hevosella liiterimme eteen. Siitä minä ne vähitellen kan-

telin liiteriin pinoon. Joka päivä sahasin ja pilkoin tarpeen mukaan puita. Valmiiden pilkkeiden ostoon ei rahamme piisanneet. Kantelin sitten puut sylissäni sisälle huoneeseen.

Lähimmästä kaupasta opin ostelemaan useimmat korttiannoksemme. Lukemattomat olivat ne kotityöt, jotka minun oli tehtävä. Lähitalojen lapset ottivat tavakseen pilkata minua töitteni takia. Toisinaan ne käyttäsivät minua rakennusten nurkkien takaa, kun töitäni suorittelin. Joskus ne tulivat perässäni ja ilkkuivat minulle, varsinkin, kun vein likasankkoa tunkiolle, ulkorakennuksen taakse.

– Hä hää, äitinsä paskoja kantelee! ne huusivat riemuissaan. Ne myös kurkkivat sisälle ikkunastamme, kopistelivat ruutuun ja huutelivat hävittämiä sanoja. Kerran ne avasivat huoneemme oven ja huusivat kuorossa:

Paska akka! ja räjähtivät nauruun. Perään paiskasivat oven täysillä kiinni. Äiti itki.

Hiukseni olivat kasvaneet hyvin pitkiksi. Äiti käski minun mennä parturiin, mikä olikin ihan lähellä, kaupan talossa. Sinnekin meno jännitin. Aavistin, että jotakin pahaa sielläkin tapahtuisi.

Muistin silloin ensimmäisen parturista käyntini pian kaupunkiin muuttomme jälkeen. Äitihän minut silloin pienempänä parturiin saatteli..Siihen asti oli isä hiukseni leikannut liippukoneella.

Parturitäti asetti minut silloin istumaan käsinojien päälle laittamansa istuinlaudan päälle. Harteilleni hulmahti iso valkea vaate, minkä sisälle kaulaani myöten peityin. Minua jännitti silloinkin parturiin meno, vaikka äiti olikin mukana. Ulkona oli silloin kirpeä talvipakkanen. Ehkä juuri siksi poskeni hehkuivat kirkkaan punaisina. Parturitäti lähestyi minua pelottavine sakseineen,

joita se koko ajan lipsutteli korvieni vieressä. Minä pelkäsin, että se leikkaa vahingossa korvastani palan pois. Mutta ennen kuin se oli kerinnyt ainuttakaan hiuskarvaa minulta leikata, se sanoi nauraen minulle:

– Ai ai kun sinulla on kauniinpunaiset posket, ihan kuin kypsät omenat! Nepä taidankin leikata itselleni!

– Ei poskia...! minä parkaisin ja hypähdin samassa pois istuimelta ja syöksyin ulos. Juoksin vielä kadullakin jonkin matkaa, ettei parturi minua tavoittaisi.

Silloin äiti vakuutti, ettei hän toista kertaa minua parturiin patista. Nyt hän kuitenkin minun käski mennä.

Niinpä sitten hiusten leikkaus oli jo pitkälle toimitettu kun parturitäti alkoi puhutella minua.

– Oletkos sinä koulussa?

Siitä kysymyksestä minä heti häkellyin. Tietysti jokainen kunnan lapsi oli koulussa. Minä en. Mutta jos kertoisin sille totuuden, se tietysti alkaisi kysellä syitä. Ja jos kuinka kertoisin totta, ei se uskoisi minua. Kukaan ei uskonut. Aikuiset olivat kummallisia, ne eivät uskoneet mitään lasten puheita! Niinpä minä nyt hätäännyin ja sanoa hökäisin hiljaa:

– Olen.

– Milläs luokalla sinä olet?

Yhä enemmän minä hätäännyin ja kaduin parturiin menoani. Olisin antanut tukan kasvaa, kunnes isä tulee lomalle tai sota loppuu. Isä olisi osannut leikata tukan kiuasaamatta. Nyt tunsin joutuneeni pinteeseen.

– Kolmannella, minä sanoin.

Parturitäti keskeytti hetkeksi työnsä, avasi liikkeen sisäoven asuntonsa puolelle ja huusi ovelta:

– Taina, tulepas käymään täällä!

Ja asunnosta tuli liikkeeseen suunnilleen minun ikäiseni tyttö. Tunsinhan minä Tainan, oman luokkani tytön, vaikka arkana

varsinkin tyttöjä kohtaan, en ollut koskaan puhunutkaan hänen kanssaan. Enkä minä edes tiennyt, että hän oli parturin tytär. Tyttöllä oli tumma, pitkälehtinen tukka ja uteli-aat ruskeat silmät.

– Onko tämä poju sinun luokalla? parturi kysyi.

Taina tuli aivan eteeni ja katsoa tiirotti minua niin kuin ei olisi ollut aivan varma asiasta.

– No onko? parturi kysyi toistamiseen.

– Ei se enää, tyttö vastasi ja hyrskähti nauruun, mitä yritti käsi suun edessä pidätellä ja livahti sitten asunnon puolelle.

– Vai niin, parturi sanoi ja sekin katsoi minua läheltä yrittäen tavoittaa katsettani.

– Valehtelitkos sinä?

Minä en puhunut enää mitään. Tuijotin vain lattiaan. Itku ei ollut kaukana.

Minkä takia minua aina kiusaavat, minä ajattelin. Mieleni teki nytkin hypätä pois siitä parturin tuolista ja juosta tieheni, mutta siihen se jäi.

Ei minulla ollut ainuttakaan kaveria. Olin liian hiljainen ja arka. En osannut rehvastella toisten poikien tavoin enkä kiusata muita. Tyttöjä minä pelkäsin kuin pakojänsi.

Eräs minun tavoin yksin kyhjöttelevä poika oli kotini lähellä ollut. Raimon kuoleman jälkeen se oli ollut jonkin aikaa minun kaverini. Se ei ollut vielä koulussakaan. Kuitenkin se vaikutti olemukseltaan minua vanhemmalta. Sen vartalokin oli kuin kääpetyntyn puun kääpä. Olin nähnyt, kuinka se seisoskeli yksinään etäällä muista pojista. Se ei uskaltanut tulla kenenkään muun lähelle. Mutta minä menin sen luokse kerran. Sitä minä en pelännyt ollenkaan. Räkä sillä valui aina suuhun ja sitä se kielellään lipoi. Sen nimi oli Markus.

Milloinkaan Markus ei osannut ehdottaa mitään leikkejä tai harrastusta, vaikka jos-

kus kysyin, mitä tehtäisiin. Minä kuljetin sitä lähimetsissä, missä vallitsi syvä luonnonrauha. Tutkimme eläinten jälkiä ja lintujen elämää. Me ei kyllä otettu pesistä munia eikä särjetty pesiä niin kuin muut pojat.

Joskus tein Markukselle pieniä jekkuja. Kätkin kiven alle tai puun juureen joidakin pieniä esineitä ja rahakolikon. Sitten etsimme niitä. Markus oli ihmeissään, kun löysimme aarteita. Muutaman kilometrin päässä tehtaiden takana oli venäläisten sotavankien leiri. Joskus makasimme tuntikausia maantien ojassa ja tähyilimme vankien touhuja. Maantie meni aivan piikkilanka-aitauksen vieritse. Joka päivä vankeja kuljetettiin erilaisiin työkohteisiin ympäri kaupunkia. Ne raivasivat pommitettujen talojen raunioita, korjasivat teitä, tyhjensivät lika-kaivoja ja kaivoivat hautoja. Aina niillä oli silmitön nälkä.

Kerran vangit olivat korjaamassa kotini viereistä katuja. Markuksen kanssa minä seurasin silloinkin niiden puuhia. Silloin näimme, kuinka muutamat vangit menivät tonkimaan meidän tunkiotamme. Sieltäkin löysivät jotakin suuhun pantavaa, vaikka me asukkaat itsekkin olimme monesti nälissämme.

Äiti ei aluksi tykännyt siitä, että toin Markuksen kotiin sisälle. Kahden kesken äiti sanoi minulle:

– Mitä sinä tuosta turjakkeesta tänne vedät, voipi vaikka täitä levittää!

Myöhemmin äiti kuitenkin hyväksyi pojan, kun minulla ei muitakaan kavereita ollut. Mutta sen jälkeen, kun minut oli erotettu koulusta, menetin tuon ainoankin kaverini. Markus ei enää antautunut yhteisiin touhuihimme. Kun näki minun lähestyvän, livahti äkkiä kotiinsa. Äiti arveli, että sen vanhemmat olivat kieltäneet poikaa olemasta minun kanssa, ettei turmelus tarttuisi.

Lähdin hakemaan vettä. Tuikea pakkanen

puski vastaan. Otin potkurin matkaani, vaikka se ei pakkasella luistanutkaan. Jätin kelkan rantatörmän päälle. Sitten laskeusin jyrkkää rantatörmää alas lähteelle. Sinne johti portaat. Lähteeseen oli rakennettu oikea kaivo sementtirenkaineen ja kansineen. Riimuun kiinnitetty sankko oli veden nostamista varten.

Nyt kaivon kansi oli kauttaaltaan jäätynyt paksuun jäähän. Sen suuaukkokin oli supistunut niin pieneksi, että tuskin sankon sai keinoteltua siitä menemään. Siksipä vähää ennen minun tuloa oli kaivon huoltaja, vanha mies, ruvennut rautakangin kanssa hakkaamaan jäitä pois kannesta.

Kun minä vetelin riimusta täyttä vesisankkoa ylös, ei se ollutkaan keskenkasvuiselle poikaselle mikään helppo työ. Minä olin kuitenkin jo siihen tottunut. Kiskoin riimusta kättä toisen eteen siirtäen ja hammasta purren. Jäänhakkaaja seiso i kaivon kannella ja jatkoi pysähtymättä hakkaamistaan. Yhtäkkiä tapahtui jotakin, mitä en heti havainnut ankarassa voimain ponnistelussani. Sain sankon sangasta kiinni ja hampaat irvessä kiskoin sen esiin. Kaadoin veden omaan sankkooni.

Siinä vaiheessa, kun ojensin nostosankon jäljestäni tulleele naiselle, tunsin vasemmassa kädessäni outoa lämpöä ja sormet tuntuivat kuin liukkailta. Nykäisin lapasen pois kädestäni ja - säikähdin pahemman kerran. Koko käsiterä oli veren vallassa!

– Hei, minuun on sattunut...! sain sano tuksi.

Samaan aikaan veden hakuun oli tullut toinenkin nainen. Kun molemmat naiset ja jään hakkaaja olivat tajunneet, mitä oli tapahtunut, syntyi siinä aikamoinen hässäkkä. Pahiten pelästyi jään hakkaaja. Nainen löysi taskustaan nenäliinan siteeksi käteeni. Kun verta huuhdeltiin kädestä, havaittiin, että rautakanki oli osunut vain nimettömän

sormeni päähän. Sormenpää oli haljennut ja lihakset repeytyneet kasaan. Kykenin liikuttamaan sormea kaikista nivelistä.

– Pahemminkin olisi voinut käydä, toinen naisista sanoi.

Mies lähti vesisankkoani kantaen saatamaan minut kotiin. Minä juosta rehvelsin vieressä tyhjää potkukelkkaani työntäen. Mies oli yhä peloissaan ja kyseli miltä tuntui, koskeeko. Sormeen ei kumma kyllä koskenut ollenkaan niin kuin olisi luullut.

Kadulla tuli vastaamme koulusta palavia tyttöjä. Ne nauraa tirskuivat minulle. Kauemmaksi päästyään ne alkoivat huudella minulle mielenilmauksiaan.

– Voi pilketalon poikaa, vanhalla miehellä kannattaa vesisankkoa!

Ja vieläkin etäämpää ne jo rohkenivat huudella sepittämänsä lorua:

– *Ruunankummi, juoppolalli, tilu-lilu-lal-laa, tissiä vain imee, vaikka miestä mallaa!*

Minua hävetti. Painoin pääni alas ja juosta viiletin jo miehen edellä. Kotona mies selitti äidille, miten vahinko oli tapahtunut. Rautakanki oli lipsahtanut liukkaana jään reunasta sormeeni. Mies olisi lähtenyt vieämään minut lääkäriinkin, vaan minä en halunnut. Äitikin katsoi haavaa, puserteli lihakset sormen ympärille takaisin, sitten käärittiin parempi side sormen ympärille.

– Sattuuhan sitä tekeväle vahinkoja. Tämä kyllä paranee itsestään, äiti sanoi.

Vasta kun mies oli lähtenyt, alkoi tunto palautua ja sormea rupesi jäytämään kasvava kipu.

Muutamana päivänä kauppareissullani sa tuin kuulemaan, kun kaksi naista sipisi keskenään jostakin tärkeästä asiasta. Kuuntelin tarkasti ja sain tietää, että Osuuskaupassa, saman kadun toisessa päässä, olisi myynnissä lanttuja. Juoksujalkaa kiiruhdin kertomaan siitä äidille.

– Voi kun niitä saisi! äiti huokaisi. – Oli si se hyvää vaihtelua kauraryynien ja leivän lisukkeeksi. Jaksaisitko sinä mennä yrittämään?

Koppasin kassin ja rahakukkaron, pihasta potkukelkan ja sitten kiireenvilkkaa Osuusliikkeeseen.

Lähestyessäni kauppa näin jo kaukaa, että kaupan pihassa seiso i kuorma-auto ja sen ympärillä kuhisi naisihmisiä kuin muurahaisia keossa. Kohta näin, että lanttuja myi vanha mies kuorma-auton lavalta suoraan ihmisten kasseihin. Siihen ihmispaljouteen minäkin itseni tungin.

Naiset kinastelivat vuoroistaan eivätkä säästelleet sanojaan. Pienenä ja vikkelänä minä pujottelin itseni auton viereen. En välittänyt, vaikka minua tönitettiin ja työnnettiin kakin keinoin sivuun. Kurkotin kassiani myyjää kohti ja huusin:

– Lanttuja, lanttuja...!

Juuri kun olin pääsemässä etumaiseksi, joku kiskaisi puseron kauluksesta minut sivuun ja huusi:

– Kakarat helvettiin jaloista!

Menetin paikkani monta kertaa. En kuitenkaan hellittänyt vielä, vaan aloitin uuden rynnimisen. Minä tappelin tuota amatsoonnien laumaa vastaan kuin nälkäinen susi. Monet katselivat minua tuimin silmäyksin ja latelivat aina vain uusia verukkeita minun häätämiseksi.

– Mikä ihmeen pälläinen sinä olet, kun et älyä ollenkaan kunnioittaa vanhempia ihmisiä! Eikö niitä nykyjään ollenkaan koulussa opeteta ihmisten tavoille?

– Minähän tunnen tämän paskiaisen, he heee. Tämähän on se koulusta juopottelun takia erotettu heittiö!

– Niin, ja sen äitihän kuuluu vain laiskana kotona makaavan.

– Pentunsa lähettää asioille!

– Tämähän on se pilketalon poika! Siinä

talossa sitä eletään tosi hurjasti. Jatkuva jono humalaisia solttuja päivin ja öin. Kauhea ryminä ja hoilutus kantautuu yli korttelin!

– Tottahan ne soltuista ja rytinöistä puhuivatkin. Talomme yläkerrassa asui kaksi vuokralaisrouvaa omilla huoneissaan. Kummankin mies taisteli sotakentällä ”uskonnon, isänmaan ja kodin puolesta”, niin kuin juhlallisesti puheissa sanottiin. Rouvien vieraina totisesti kulkikin vaihtuva joukko kotirintaman urhoja. Eivät ne välittäneet mitään meistä alakerran asukkaista. Juuri nuo rouvat lopettivat vuokran maksut isän joutuessa sotaan.

Mutta lantuista minä en aivan helpolla luopuisi. En sittenkään, vaikka väsymys jo heikotti polvia. Hetkeksi vetäydyin sivuun ja pyyhin hikeä kasvoiltani. Silloin myyjä minut huomasi ja sanoi:

– No poika, annahan se kassisi tänne! Sinä näyt jo siellä pitkään puoliasi pitäneen.

Naiset murahtelivat tyytymättöminä kuin tiikerit, mutta eivät voineet estää kaupantekoani.

– Pannaanko täyteen?

– Pannaan tietenkin.

Kohta mies ojensi pullean kassin minua kohti. Se oli niin painava, että pudota mösähti käsistäni maahan. Riittääköhän rahanikaan, ajattelin ja ojensin kukkaron miehelle.

– Niitä on kymmenen kiloa, mies sanoi ja laski sen edestä kolikoitani. Vielä vähän jäikin tähteeksi.

– Kiitos ja näkemiin.

Raahasin painavan taakkani potkurin istuimelle. Kepein askelin juosta vipelsin kotia kohti. Olihan minulla kerrankin onnea. Potkurin istuimella kellotti kassi, jossa oli kymmenen kiloa jäätyneitä lanttuja.

Kadulla ohitin joukon samaan suuntaan marssivia sotavankeja. Ne olivat vartijain-sa saattamina leiriään kohti. Muuan vanki

osoitti puupohjaisia kenkiäni ja sanoi nauran jotakin toiselle. Monet naurahtelivat. Minä en käsittänyt, mitä nauramista oli minun paksupuisissa kengänpohjissa, mutta minä nauroin vastaan, kun olin niin hyvillä mielin ja huusin kättä kohottaen:

– Harazoo!

Kotipihassa kiskoin kaksin käsin kassin portaita ylös. Jo ulko-ovella huusin äidille:

– Sain lanttuja, sain lanttuja!

Kun sain kantamukseni sisälle, äidin kalpeilla kasvoilla häilähti pieni hymy. Se oli meille ilon päivä!

Tehtaan pilli oli juuri huutanut neljänhuutonsa. Päivävuorossa olevat työläiset alkoivat purkautua kaduille kotimatkaa varten. Enin osa oli naisia. Miespuoliset olivat vanhanpuoleisia taikka jostakin syystä sotaan kelpaamattomia. Se oli hiljaista ja vakavaimista joukkoa.

Minä olin samaan aikaan matkalla kaupungin keskustaan ostamaan äidille särkylääkettä apteekista. Talven aikana johti oikopolku Kaupunginlammen yli kohti keskustaa. Sitä minä nytkin potkureineni lykin.

Kevätalvinen ilta sinersi kaupungin yllä. Toisella suunnalla lammen takana kohosivat punatiiliset tehdasrakennukset. Isopiippu tuprutti ainaista savuaan, mikä nyt, tynnelä ilmalla, oli levittäytynyt laajalle alueelle yli taivaan.

Äidin ja minun elämä oli asettunut onnettomuuksien tuomaan kuiluun. Olimme yhä elävien kirjoissa, vaikka melkoinen ihme se olikin. Isä vain ei ollut vieläkään päässyt lomalle, vaikka olin monesti kirjoittanut hätätilastamme. Sota näytti tarvitsevan yhtäkin miestä niin tinkaen, että kotiväki sai sen puolesta vaikka nääntyä ahdinkoonsa.

Ostettuani lääkkeet olin juuri lähdössä paluumatkalle. Silloin tulla tupsahti vastaan

tuttu koulukaveri siitä aikaisemmasta koulusta, missä olin aloittanut koulun käynnin.

– Terve! Mihin menet? kaveri kysyi.

– Kotia vaan. Kävin äidin asialla apteekkissa.

– Kuule, tule minun matkaan, mennään Maakunnan kahvilaan. Minun äiti on siellä järjestämässä yhtä juhlaa, jossa on mukavia ohjelmia, arvontaa ja myyjäisiä. Se alkaa ihan heti, kaveri houkutteli.

– En minä. Äiti on sairas ja sille on vietävä lääkettä.

– Lähtisit nyt vaikka vähäksi aikaa. Ei se äitisi siitä kuole, vaikka et aina sen helmassa riipukkaan.

– No, jos minä ihan vähäksi ajaksi tulen.

Kauppaliikkeen suureen kahvilasaliin oli kerääntynyt suuri joukko ihmisiä. Kuuluttajana oli sotilasvaatteissa oleva nainen. Sellaisia sanottiin lotaksi. Hän kertoi, että juhlasta saatava tuotto menisi satainvalidien hyväksi.

Ohjelmassa oli laulua, soittoa, lausuntaa ja puhetta. Muuan sotilasvaatteissa oleva mies puhui, vaan en käsittänyt, mitä asiaa sillä oli. Ajatukseni kieppuivat koko ajan äidin luona. Se varmaan hätäili, kun viivyin liian pitkään. Minun päässäni liikkui vain ikävät asiat.

Lottanainen alkoi kaupitella arpalippuja. Ne olisivat huokeita, vaikka voittona olisi arvokkaita tavaroita, joista sodan aikana oli puutetta, kuten suklaata, leivonnaisia, vaate- tuotteita, kahvipaketti...

– Ostetaan mekin arvat, kaveri sanoi.

– En minä, on niin vähän rahaakin.

– Paljonko sulla on? Näytä!

Minun oli näytettävä vähäiset kolikkoni. Kaveri otti ne ja livahti ostamaan arpoja. Kohta hän palasi ja piti edessäni kahta arpaa.

– Kumman otat?

Nykäisin arvoista toisen. Arvonnat tapahtuivat niin, että lottanainen otti esille

arvottavan tavarana, sitten pieni tyttö, jonka hiuksissa oli sininen rusetti, nosti lasimaljasta paperipalan, jossa oli jokin numero. Kuuluttaja luki numeron ääneen. Jolla oli arvassaan sama numero, sai mennä noutamaan voittamansa tuotteen. Lottanainen onnitteli voittajaa ja yleisö taputti käsiään.

– Hyvät ystävät, nyt on sitten vuorossa illan halutuin voitto: KAHVIPAKETTI! kuuluttaja ilmoitti ja näytti pakettia. – Nyt sitten nähdään, ketä se suurin onni potkaisee!

Ja taas pieni tyttö toimi onnettarena.

– Kahvipaketin on voittanut arpa numero – VIISI! lottanainen sanoi painokkaasti.

Ihmiset katselivat uteliaina ympärilleen, että kuka se onnellinen oli, joka voitti kahvipaketin. Mutta mitään ei tapahtunutkaan. Kukaan ei rientänyt noutamaan voittoa!

– Kas niin, olkaa hyvä ja tarkastakaa arpalippunne numero. Se, jonka arvassa on numero viisi, on voittanut kahvipaketin. Ja sitten vain noutamaan voittoa. Olkaa hyvä ja astukaa tänne eteen, minä ojennan teille kahvipaketin, lottanainen puheli.

Minä vetäydyin mahdollisimman pieneksi kyyryyn. Tuskin uskalsin hengittää kuin hyvin varovasti. Sydänkin jyskytti rajusti. Puristin tiukasti hikisessä kourassani arpalippua, jonka numero oli viisi. Voisiko se olla totta, että minä...?

Kuuluttaja kutsui taas voittaja esille. Kukaan muu ei mennyt eteen. Varovasti minä nousin. En katsellut ollenkaan sivuilleni, vaan lattiaan ja vähän vilkaisin eteeni, missä pöydän takana muutamaiset naiset tarkastelivat papereitaan ja jakoivat voittoja. Minä tunsin, kuinka kaikkien ihmisten katseet seurasivat minun jokaista askelta. Polviaini heikotti, kun minä hitaasti, hiukan kumaraisena ja alta kulmiene eteeni vilkuillen lähestyin voittojen jakajia. Jännitys kasvoi. Hyvä mielikin alkoi kohota. Mitähän äiti nyt sanoo? Vaikka onkin ollut huolissaan viipy-

misestäni, kohta se saa huolet heittää, kun vien sille paketin oikeata kahvia! Tuskatkin varmaan helpottuvat vähäksi aikaa. Jospa minulla olikin onnea – kerrankin!

Ja minä ajattelin niitä muita ihmisiä, jotka olivat tilaisuuteen tulleet ehkä juuri kahvipaketin vuoksi, että miltähän niistä nyt tuntuu. Varmaan ne kadehtivat minua. Niiden pisteli vihaksi, kun eivät voittaneet. Voiton nappasikin niiden edestä pilketalon poika! Voitto ikään kuin kasvatti minua. Kohotin pääni pystyy ja rintaakin hiukan pullistin. Tulin voitostani rohkeammaksi, vaikka yleensä olin vain arka nyhjäke. Seisoin pöydän edessä. Tärkeän näköiset naiset vilkuilivat minua ja sipisivät jotakin toisilleen. Siinäpäähän sipisette, mutta minullepa joudutte kahvipaketin ojentamaan!

Annoin arpalappuni lottanaiselle. Hän katsoi sitä tarkasti kuin ei olisi uskonut silmiään. Meni sitten toisten naisten luokse ja yhtyi sipipuheisiin hänkin.

Mitä ne nyt viivyttelivät? Ojentaisivat jos sen kahvipaketin. Häärivät ja pyörivät kuin olisi tuli pyrstössä! Ja miksi kaikki ihmiset olivat ihan hiljaa? Kukaan ei taputtanut käsiään!

Lottanainen tuli luokseni ja sanoi:

– Kuulehan poju, tässä on jotain pientä hämminkiä. Hetkinen vielä. Jokin erehdys...

Naiset pöydän takana punoivat päätään ja nyökyttelivät toisilleen. Minua alkoi kiusata seisomiseni siinä ihmisten edessä. Hävettikin. Mietin kuka olin, miten pieni, arka ja yksinäinen! Huonot vaatteetkin. Aloin selvittää äskeisestä voitonhuumasta todellisuuteen. En halunnut seistä siinä ihmisten töllisteltävänä. Vilkaisin jo ovelle ja olin syöksymäisilläni ulos, kun lottanainen sanoi minulle taas:

– Niin poju, tässä onkin tapahtunut valittettava erehdys. Se voitto ei ollutkaan kahvipaketti, vaan lankarulla. Tässä on voittoni,

ole hyvä! Onneksi olkoon!

Vilkaisin naisen kasvoja, kun hän ojensi lankarullan. Näin hiukan kylmää tekoahyömyä. Eikä hän edes kädestä minua onnitellut niin kuin oikeita ihmisiä! Ehkä hän oli niin hieno nainen ja arvokas, ettei voinut koskettaa tällaisen pikkuisen paskiaisen kättä!

Siappasin rullan ja ryntäsin kiireesti ulos. Livahdin sen liikerakennuksen pihaan. leveä puinen portti oli avoimena ja seinää vasten. Kyyristyin seinän ja portin väliin ja hyrähdin rajuun itkuun...

Eräänä aamuna kuului ovelta koputus. Minä käskin sisään. Sieltä tuli kauppiaan rouva ja eräs naapurin nainen. Oli lähdetty katsomaan, miten meidän asiamme olivat, kun äiti ei vielä kukaan pystynyt liikkumaan. Vasta nyt naiset uskoivat, kun näkivät epämuotoisesti vääntyneen jalan ja äidin tuskaiset kasvot. Minua ne eivät olleet uskoneet.

Nyt naiset alkoivat houkutella äitiä sairaalaan.

– Voi kun enhän minä pääse mihinkään! äiti päivitteli.

– Kyllä se nyt niin on, että me järjestämme kyydin hoitoon keinolla millä hyvänsä, naiset vakuuttivat.

Jo samana iltapäivänä ajoi portaiden eteen kaksi sotilasta armeijan hevosella. Miehet olivat saaneet esimieheltään käskyn toimittaa äiti sairaalaan.

– Kuinka minä katkenneella jalalla, jota ei kärsi liikauttaakaan..., äiti valitti ja itki.

Sotilaat miettivät hetken.

– Kannetaan rekeen koko sänky!

Ja niin tapahtui. Se oli puinen, sivulta levitetty sänky. Miehet tarttuivat päätyihin kiinni. Niin sänky ja äiti siirtyi rekeen kepeästi riskien miesten kantamana.

– Saanko minä tulla mukaan? kysyin.

– Tietysti saat. Sinähän kuulut olevankin ainut lähiomainen, sotilaat tiesivät.

Sairaalan poliklinikka oli aivan täynnä väkeä. Väsyneitä, sairauksien ja huolien painamia ihmisiä. Kaikki odottivat pääsyä lääkärin vastaanotolle.

Kun sisälle kannettiin sänkyä, jolla äiti makasi, ihmiset kohottelivat päätään ja kurkistelivat ihmeissään. Ei sellaista oltu ennen nähty.

Valkopukuisia hoitajien kulkea liihotti käytävällä. Hädintuskin joku hoitaja pysähtyi kuuntelemaan sotilaiden ilmoitusta äidin tuomisesta. Minä istuin sängyn laidalla äidin vieressä. Sotilaat lähtivät pois.

– No terve sitten!

– Koettakaan pärjällä! ne sanoivat ja tekevät kunniaa.

Äiti istui vuoteellaan samassa asennossa, mihin oli asettunut. Kasvoilla entistä tuskaisempi ilme. Me ei mitään puheltu, mutta monet kysymykset pyörivät mielessäni.

Käytävään ilmestyi isokokoinen mies. Hänen yllään hulmusi avonainen valkea takki, mutta sen alla oli sotilaspuku. Kauluslaatasta oli yksi isokokoinen merkki niin kuin sotaherroilla. Mutta mitä hän teki täällä sairaalassa? Ja miksi valkoisessa takissa...?

Miehen perässä yritti pysytellä joukko sairaanhoitajia kuin airueena. Äidin kohdalla mies pysähtyi ja tuijotti pienen hetken äitiä. Kasvoilla tuikea ilme. Minä ponnahtin äkkiä ylös ja otin pari etääntyvää askelta.

– Mikä helvetin lepokoti tämä muka on, kun oikein sänkyineen on lähdetty? jylisi mies. Mutta odottamatta vastausta jatkoi: – Nostakaa akka rullasänkyyn ja heittäkää tuo lutikanpesä helvettiin!

Mies jatkoi matkaansa. Pari hoitajaa jäi täyttämään saamaansa käskyä. Heti ilmestyi siihen pyörien päällä oleva sänky. Äiti yritti hätäisenä selittää:

– Ei ei ei, ette saa nostaa! Jalka on poikki, voi voi...

Mutta hoitajat näyttivät olevan kuuroja.

Mitään sanomatta ne tarttuivat äitiä kainaloista ja jaloista ja – hups, äiti parahti surkeasti, mutta valitus katkesi kuin leikaten poikki ja äiti jäi makaamaan äänetönnä rullasänkyyn. Ei liikahtanutkaan siitä!

– Kuoliko se... kuoliko se...? kysyin häitäntyneenä.

Siihenkään ei kukaan vastannut, mutta hoitajat taputtelivat äidin poskia ja kohottivat hiukan päätä. Samassa äiti tuli jo tajuihinsa. Hän oli vain pyöstynyt.

Siitä hoitajat lähtivät työntämään äitiä jonnekin muualle. Minä tepastelin käytävällä enkä tiennyt minne mennä.

– Se on äkäinen lääkäri tämä Lehtelä! kuulin muutaman aulassa istujan sanovan.

Samassa siihen tulla tupsahti muutamia hoitajia taas. Ne kävivät käsiksi äidin sänkyyn, ”lutikkapesään”, ja kantoivat sen ulos. Heidän mentyään pois minä luikaisin ulos ja näin, että sänky oli heitetty lähellä olevan suuren koivun juurelle. Sairaalan haju oli tehnyt minulle pahaa. Minua yökötti, mutta oksennusta ei tullut. Päässäni ja käsissäni tuntui outoa pistelyä ja päätä huimasi. Kyyristyin seinän viereen ja nökötin siinä jonkin aikaa. Kohta alkoi vilu puistatella minua. Siitä tiesin, ettei tämä ollut unta. Olin kuitenkin sisältä kuin hajoamassa pieniksi siruiksi.

Mitä minä nyt tekisin? Enää minua ei kukaan kaivannut missään! Eikä minua tarvittaisi sairaalassakaan. Sinne sisälle minä kuitenkin nyt siirryin kylmyydestä. Istahdin seinää vasten lattialle pää täynnä raskaita pulmia. Ajan kuluessa olin vajonnut jonkinlaiseen unenhorteeseen.

– Onko täällä se sänkyineen tuodun rouvan poika? kuulin jonkun kysyvän.

Nousin ja katselin hölmönä ympäriinsä. Näin sairaanhoitajan katselevan ympäriinsä.

– Minäkö? kysyin.

– Kuulehan, sinä saat nyt mennä kotiisi.

Äitisi jääpi joksikin ajaksi tänne sairaalaan. Hänen jalkansa oli poikki. Menehän nyt.

Minun oli lähdettävä. Katsoin avuttomana koivun juurelle jäävää sänkyä. Sille minä en nyt mahtanut mitään. Kuka sen siitä korjaa...?

Ajatukset kiersivät päässäni tahmeina. ”Sinä saat nyt mennä kotiisi”, oli hoitaja sanonut. Kotiinko? Mitä minä siellä yksin tekisin? Ei se ollut enää mikään koti, pelkkä pilketalo vain. Sinne päin minun oli kuitenkin nyt lähdettävä kulkemaan.

Yön tulo tyhjässä kodissa pelottavalta. Vaikka talossa asui muitakin ihmisiä, kuitenkin minusta tuntui kuin olisin jäänyt ihan yksin koko maailmaan.

Vaikka äiti oli nyt poissa, olin kuitenkin kuulevinani hänen hiljaista valitustaan. Hätkähdin unenhorteesta siihen. Tunnit kuluvat, mutta en osannut oikeasti vaipua uneen.

Yläkerran asunnoista alkoi taas kuulua tuttua elämää. Kotirintaman ”sotaurhot” ja lomailijat sekä sotilaskasarmien ”upseeriai-nes” pitivät huolta siitä, että nuo vuokralaisrouvat eivät vaipuneet ikävään ja huoleen. Lauleskelun ja puheiden voimistutuvat äänet, naisten naurahtelut ja kirkaisuut kietoutuivat yhdeksi sekamelskaksi, kunnes äänten sävy vaihtui voihkinaksi kuin riutuiksi henkitorissaan joku...

Yhtäkkiä minun päässäni syttyi kirkas oivalus. Päätin ryhtyä toteuttamaan sitä heti.

Puin ulkovaatteet päälleni. Menin sitten ulkorakennuksessa olevaan varastoon ja sytytin valon. Isän työkalupakista otin vasaran ja muutamia kolmentuuman rautanauvoja. Nurkassa oli suksia ja sauvoja pystyssä. Otin isän vanhat, leveät varpaallissukset, joita isä oli kauan sitten käyttänyt metsätoissa kulkiessaan. Seinän vieressä oli pyykkinaru, jolla riippui muutamia vastapareja. Otin vas-

tat pois ja irrotin narun seinästä. Käärin sen vyyhdeksi puseroni poveen. Kaikkine kantamuksineni minä sitten astuin ulos pimeyteen, hiljentyneeseen yöhön.

Sairaala oli pienellä mäellä. Siinä, pääoven kohdalla olevan koivun juurella oli meidän sänky, hylättynä ja suruissaan. Isä oli sen kerran tehnyt veistokoulussa ollessaan. Se oli oikein hyvä sänky, koivupuinen, päädyt ja selusta kauniiksi muotoiltu. Ei sitä saanut jättää lojumaan!

Yöllinen kaupunki nukkui. Sairaalan ikkunoiden pimennysverhojen välistä kuului heikkoa valoa. Siellä jossakin on myös äiti. Eipä hän tiennyt, miten lähellä minä nyt olin.

Tartuin sängyn laitaan ja vedin sisäosan kokonaan eroon. Painavamman ulkopuoliskon käänsin ylösalaisin. Otin sitten suksen ja naulasin pohjapuolelta sen sängynjalkoihin kiinni. Samoin tein toisen suksen kanssa. Käänsin sängyn oikein päin ja laitoin levityspuolen paikalleen. Siinä se seiso, ”sänkyreki”!

Alkumatkasta se kulki kepeästi loivaa alamaata. Lammin ylityskin kävi leikiten. Toisella rannalla alkoi ylämäki. Ripustin silloin poveltani pyykkinarun pätjän kiinni sängyn etupäätyyn. Sitten valjastin itseni narulenkkiin, niin että naru meni niskan takaa ja kainaloiden alitse. Aloin kiskoa mäkeä ylös. Sekin onnistui vaikka ottikin lujille. Loppumatkan katuja pitkin omituinen ajopelini liukui kevyesti. Pimeys suojeli minua ihmisten katseilta.

Olin jo ihan lähellä kotia. Silloin kuulin erään talon avonaisesta ikkunasta ihmisten ääniä ja soittoa. Valokiilakin ampui yli kadun ja ulottui kaupan seinustalle asti. Siellä vietettiin jotakin juhlaa, ajattelin.

Samassa hätkähdin, sillä olin melkein törmätä kaupan nurkalla oleviin ihmisiin, jotka äänetönnä olivat siinä toisiinsa kie-

toutuneina. Nurkkasilmällä vilkuilin niitä ja kiihdytin askeleitani. Sotilas siinä oli ja nainen. Minua ne eivät näyttäneet huomaavankaan, vaikka työnsin sänkyä muutaman metrin päästä. Ne nojasivat seinään ja olivat tunkeneet kätensä toistensa vaatteisiin ja siinä hitaasti liikahtelivat... Kyllä sota oli kummallista aikaa!

Kotipihassa minä irrotin taas sängynpuoliskot ja raahasin ne hyvin hiljaa sisälle huoneeseen. Siellä kokosin taas osat yhteen. Suksia en ruvennut yöllä kolistelemaan irti. Siitäpäähän ne löytyvät myöhemminkin.

Niin uupunut olin urakkani jälkeen, että olin nukahtanut heti vuoteeseen vajottuani.

Aamupäivä oli jo pitkillä, kun heräsin. Söin nälkäni hiukan kauraryynejä pussin pohjalta ja join päälle vettä.

Päivä alkoi olla puolessa, kun menin sairaalaan. Pakko minun oli tietää, mitä äidille oli tehty. Käveleskelin pitkin alakerran käytävää ja katselin ympärilläni, kunnes joku sairaanhoitajista kysyi, mitä minä etsin. Hän opasti minut huoneeseen, missä äiti oli.

– Mitä ne ovat tehneet tuolle jalalle? minä kysyin pelästyneenä, sillä koko jalka oli paksussa siteessä ja nostettu narun avulla vuodetta korkeammalle.

– Se on pantu kipsiin ja vetoon, että luiden päät pysyvät liikkumatta oikeassa asennossa.

– Tekikö se kipeää?

– Ei enää se laittaminen koskenut, mutta sen lääkärin käsissä oli kärsimistä. Se kun piteli jalkaterästä ja väänteli kahtapuolta, silloin piti huutaa tuskasta. Ja kun sanoin, että koskee, kun väännätte poikkinaista jalkaa, se ihan suuttui. Se sanoi, että pitääkin koskea, ettehan te muuten tietäisi sairaalassa olleenaan. Ja se kirosi ja sanoi, että mistä te muka tiedätte, että jalka on poikki, enkö minä sitä vasta tutki, mikä sitä koipea vaivaa. Sitten

se veteli punakynällä viivoja reiteen ja laittoi minut kuvattavaksi. Vasta sen jälkeen se uskoi, miten asiat oli. Kipsiin laittamisen jälkeen kaikki kivut loppuivat ja minä sain pitkästä aikaa kunnolla nukkua.

– Paraneekohan se nyt? kysyin.

– Tottahan se nyt paranee. Mutta kuulehan, sinun pitää nyt mennä isoisän pirttiin siksi ajaksi, kun minä viivyn täällä sairaalassa. Osaisitkohan sinä sinne mennä?

– Junassako?

– Niin. Kuinkapa sinne muuten pääsisi.

– Kyllä kait minä osaan. Joko minä nyt lähden?

– Sinä kerkiät vielä päiväjunalle. Annapa minun käsilaukku sieltä kaapista, minä etsin sinulle matkarahaa. Siellä sinun on hyvä olla. Saat ruokaakin kylliksesi eikä tarvitse pelätä pommituksia. Eihän tässä kovin monta viikkoa minulla varmaan mene, kun pääsen taas kotiin. Tulen sitten vaikka hakemaan sinut. Ja kuulehan vielä, käypäs sanomassa kauppiaan rouvalle, että voisiko se hommata vielä ne sotilaat hakemaan sen sängyn pois täältä. Näkyikö sitä siellä alakerran aulassa?

– Ei, ei se täällä enää ole.

– Hyvänen aika! Joko ne sen varastivat?

– Ei, kun minä sen yöllä vein kotiin.

– Kotiinko...? kenen kanssa sinä sen veit?

– En kenenkään, yksin vein.

– Kyllä sinä nyt olet nähnyt unta. Eihän sitä aikuinen mieskään yksin jaksaisi viedä! Hevonen siihen tarvitaan tai kuorma-auto.

– Minäpä sain yksin. Naulasin isän vanhat sukset sängyn jalkoihin ja sitten työnsin.

– Jopas sinä olet eri mestari! Hyvä oli, ettei se jäänyt heitteille hyvä sänky.

Minä juosta reppasin juna-asemalle. Matkarahat taskussa. Lähellä asemaa juolahti mieleeni paha pulma. Miten se piletti ostetaan? Mitä sanotaan lippuluukulla? Olin kyllä ennenkin matkustanut junassa, mutta aina ai-

kuisten mukana ja ne olivat piletinkin ostaneet.

Muistui siinä mieleeni muuan tapaus, jonka isä oli kertonut kauan aikaa sitten. Sil-le tapaukselle oli naurettu kaikki yhdessä. Se oli niin, että muuan mies meni aseman lippuluukulle, mikä on neliönmuotoinen ja kymmenisen senttiä sivuiltaan oleva aukko. Siitä pienestä aukosta oli mies survonut sisälle suksia ja sauvakoita ja hokenut: ”Mies ja sukset Sukevalle, mies ja sukset Sukevalle” Äiti oli silloin sanonut, että ei tuo liene totta, eihän niin tyhmiä ihmisiä olekaan!

Mutta nyt minä taisin olla vieläkin tyhmempi. Hätä kuitenkin keinot keksii. Niinpä minä hivuttauduin lähelle lippuluukkuja ja kuuntelin tarkasti, miten oikeat ihmiset piletin ostivat. Niinpä minä meninkin rohkeasti luukulle ja sanoin:

– Melalahteen.

– Yksinkö sinä matkustat? kysyi lipunmyyjänainen.

– Niin.

– Miten vanha olet?

– Kymmenennellä.

– Kymmenen-nen-nel-lel... Sano suomeksi! Kymmenen vuottako?

– Ei kun yhdeksän.

– Ei pitäisi valehdella. Se on sitten puoli lippua, sanoi lipunmyyjä, otti sakset ja leikata lipsutti pahvisen piletin keskeltä poikki.

Jatkuu seuraavassa Lukasussa aiheella ”Maalaiselämää sodan aikana”

Erkki ja Pekka Lukkarin hautajaiskuva

Setäni Erkki ja Pekka Lukkari olivat kaksoisveljeksiä. He hukkuivat toukokuulla 1938 Sotkamon Juurikkalahteen ollessaan palaamassa hiihtäen metsätyömaaltaan. Pojilla oli unelma: omat polkypyörät heti kun lumi sulaa! Rahat olivat jo koossa onnettomuuden sattuessa.

Kuvan henkilöt:

- * Vainajat Pekka ja Erkki, ikä 17 v
- * Minä, Atso Lukkari, 5 v. Kylmän ilman takia aikuisilta lainattuja pukimia päällä.
- * Vasemmalta Kalle Lukkari, 28 v, Vainajien vanhin veli, setäni.
- * Helmi Lukkari os. Kärkkäinen 30 v, äitini
- * Reino Kärkkäinen 18 v, vainajien serkku, Helmin veli, enoni
- * Eero Lukkari 57 v, vainajien isä, ukkini
- * Heikki Lukkari n. 20 v, vainajien veli, setäni
- * Martti Lukkari 15 v, vainajien nuorempi veli, setäni.
Muutti perheineen Australiaan 1961, kuoli siellä 1997
- * Sofia Lukkari os. Piipponen 57 v, vainajien äiti, mummani
- * Tuntematon naapuri
- * Johanna Kärkkäinen os. Piipponen. 60 v, vainajien täti, Sofian sisar,
Helmin äiti, isoäitini

Kuvasta puuttuu vainajien vanhempi veli Jussi (Johan) Lukkari 21 v, isäni, joka oli sota-
väessä Kouvolassa, myöhästyi hautajaisista.

Lukkasu

Lukkarinen-Lukkari Sukuseura Ry:n jäsenjulkaisu

